

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Бюджетне планування та прогнозування
як складова бюджетного процесу»

Студента 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Лопуха Євгенія
Юрійовича

Науковий керівник
д.е.н., доцент
професор кафедри фінансів

Кучер Галина
Вікторівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2019

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади бюджетного планування	5
1.1. Економічний зміст, необхідність і значення бюджетного планування	5
1.2. Завдання, принципи і методи бюджетного планування	16
1.3. Особливості бюджетного планування як складової бюджетного процесу в розвинутих країнах світу	25
РОЗДІЛ 2. Стан бюджетного планування як складової бюджетного процесу в Україні	35
2.1. Аналіз показників виконання Державного бюджету України	35
2.2. Оцінка результативності застосування програмно-цільового методу	47
РОЗДІЛ 3. Удосконалення системи бюджетного планування в Україні	53
3.1. Напрями розвитку системи бюджетного планування	53
3.2. Шляхи підвищення дієвості програмно-цільового методу в Україні	66
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77

ВСТУП

Бюджетне планування є надзвичайно важливим у системі фінансового планування та прогнозування, що цілком підпорядковане вимогам і потребам фінансової політики держави. Воно відіграє суттєву роль у бюджетному

процесі, адже якість виконання бюджету залежить від правильного визначення бюджетних показників.

Актуальність теми зумовлена необхідністю покращення рівня та ефективності бюджетного планування, становлення чіткої системи прогнозування бюджету на перспективу, підвищення результативності та прозорості використання бюджетних коштів.

Одним із шляхів розв'язання зазначених проблем є розроблення та запровадження системи стратегічного бюджетного планування.

Даній темі багато уваги приділяється в наукових працях видатних дослідників у сфері економіки, а саме: Базилевича В.Д., Баластрик Л.О., Бриля Д.В., Василик О.Д., В.І. Геєць., Деревчук О.І., Запатріної І.В., Клець Л.Є., Опарін В.М., Павлюк К.В., Панкевич Н.В., Пасічник Н.В., Фещенко Л.В., Чугунова І.Я., Шаповала С.Л., Юрій С.І. та ін.

В Україні необхідно запровадити довгострокове і середньострокове фінансове планування в цілому з урахуванням провідного досвіду інших країн.

Метою роботи є розкрити теоретичні засади та визначити рекомендації щодо бюджетного планування та прогнозування, і розробку процесів для удосконалення бюджетного процесу в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення:

- розкрити економічний зміст, необхідність та значення бюджетного планування;
- дослідити завдання, принципи та методи бюджетного планування;
- узагальнити досвід з бюджетного планування у демократичних державах;
- проаналізувати показники виконання Державного бюджету України;
- оцінити результативність застосування програмно-цільового методу;
- вивчити розвиток системи бюджетного планування;
- розглянути можливості підвищення дієвості програмно-цільового методу в Україні.

Об'єктом дослідження є бюджетне планування у системі соціально-економічного розвитку країни.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади бюджетного планування як інструменту впливу на економічний та соціальний розвиток країни.

Методи дослідження. При виконанні роботи були застосовані такі наукові методи: аналізу, синтезу та проведення аналогій. Метод аналізу був застосований під час вивчення та порівняння ідей та робіт науковців, котрі працювали над розробкою основної частини матеріалу. Метод аналогій застосовувався у порівнянні попереднього досвіду та теперішнього варіанту бюджетного планування в Україні.

Інформаційну базу дослідження становлять чинні законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність Міністерства фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, банків, офіційні матеріали Державного комітету статистики та Національного банку України, Асоціації українських банків, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України, Рахункової палати України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам бюджетного планування.

Практичне значення випускної кваліфікаційної роботи полягає у розробці пропозицій щодо удосконалення системи бюджетного планування як складової бюджетного процесу.

Обсяг та структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить: 86 сторінок. Робота містить 2 таблиці, 6 рисунків. Список використаної літератури становить 104 джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

1.1. Економічний зміст, необхідність і значення бюджетного планування

Державний бюджет є однією зі складових фінансової системи країни та основним засобом реалізації політики держави. Бюджетний механізм забезпечує державу низкою важелів, за допомогою яких державні органи можуть реалізовувати розподільчу та перерозподільчу функції.

Бюджетне планування – це комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів із визначення доходів і видатків бюджетів у ході їх складання, розгляду та затвердження.

Бюджетне планування на багаторічний період може розглядатися як інструмент реформування системи фінансового управління, спрямованого на підвищення ефективності, дієвості та прозорості державного сектора, що здійснюється шляхом реорганізації бюджетної практики. Ефективне бюджетне планування є способом захисту від значного дефіциту державного бюджету, який виникає через структурну розбалансованість економіки, через нерациональне визначення джерел надходжень бюджетних коштів і напрямів їхнього перерозподілу всередині бюджетної системи.

Бюджет як значуща ланка системи фінансового регулювання економіки, висвітлює відносини у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Ефективність бюджетного планування забезпечує державі досягнення запланованих економічних та соціальних цілей. Бюджетне планування є системою, яка вдосконалюється та пристосовується до основних завдань соціально-економічного розвитку країни .

Основи теорії державного бюджету вивчав ще на початку ХІХ ст. російський вчений, радник царя Олександра І. М. Сперанський. Він розробив фінансовий план, що складався з двох частин: перша містила традиційну систему заходів, з одного боку, зі скорочення видатків, з іншого – збільшення доходів держави. У другій частині вперше в російській практиці була запропонована методологія розробки бюджету, що закріплювала його стійкість і збалансованість, зокрема державні видатки об'єднувалися в три групи: необхідні, від яких неможливо відмовитися; корисні, які можна частково

скоротити; надлишкові, які можна виключити повністю. Разом із тим здійснення розподілу бюджетних видатків на три складові є важливим і складним завданням. Від ефективності його вирішення залежить макроекономічна ситуація та ступінь спроможності держави впливати на економічну рецесію.

Серед функцій держави виділяють забезпечення стійкості, динамічності і збалансованості економічного зростання з урахуванням пріоритетів розвитку. Державні інституції забезпечують ефективну економічну політику, важливим засобом якої виступають бюджет, бюджетна система, бюджетне регулювання

Фінансово-економічні відносини, які нині склалися, зміни векторів розвитку економік окремих країн, їх інтеграція у різні світові фінансові устрої, конкурентна боротьба за природні ресурси та сфери впливу у світовій економіці актуалізують питання виваженості будь-якого прийнятого економічного рішення, його обґрунтованості та ефективної реалізації. Саме на цьому етапі необхідно зазначити важливість бюджетного планування, адже від обґрунтованості визначення планових показників великою мірою залежить ефективність виконання бюджету та досягнення поставлених цілей. В управлінні фінансовою системою країни бюджетне планування посідає панівне місце, і тісно пов'язане із соціальним та економічним плануванням.

Бюджетне планування застосовується як вагомий економічний метод державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Головною метою системи бюджетного планування є розробка і проведення збалансованої фінансово-бюджетної політики, зокрема, у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу, спрямованої на підвищення соціально-економічного розвитку країни.

Бюджетне планування дозволяє вирішувати завдання функціонування і розвитку суспільства шляхом підтримки стабільності, забезпечення структурних зрушень економіки, її збалансованості, створенні стабільних умов для зростання якості людською капіталу, підвищення рівня життя і соціальних стандартів як інтенсивних продуктивних чинників розвитку економіки і

суспільства. Людський капітал є головним фактором формування і розвитку інноваційної економіки та економіки знань як наступного вищого етапу розвитку.

Бюджетне планування – це макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Методологічні засади бюджетного планування базуються на інтеграції складових фінансового механізму у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, управління державним боргом, виходячи із циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики як вагомого інструменту розвитку соціально-економічних відносин суспільства. Бюджетне планування є сукупністю механізмів, що координують фінансові взаємозв'язки та забезпечує формування бюджетів усіх рівнів.

Бюджетне планування акумулює сукупність взаємовідносин у сфері бюджету, які включають у себе визначення основних напрямів та пріоритетів податково-бюджетної політики, прогнозування і планування бюджетних показників, формуванням бюджету, використання бюджетних коштів, здійсненням контролю за виконанням бюджету та за використанням бюджетних коштів для досягнення тактичних і стратегічних цілей. Забезпечення системного та цілеспрямованого впливу на темпи і якість соціально-економічних перетворень вимагає формування відповідного рівня системи бюджетного регулювання, яка на основі застосування сукупності механізмів бюджетної підтримки, удосконалення інституційного забезпечення економічного розвитку здійснює вплив на досягнення запланованих фінансових та економічних результатів.

На думку Дьякової Є. існує ієрархічний зв'язок понять «державне регулювання» та «бюджетне регулювання» з однієї сторони, та опосередкований взаємозв'язок категорій «бюджет» та «бюджетне регулювання».

Бюджетне планування значною мірою впливає на створення відповідних умов для дієвої структурної перебудови економіки з врахуванням ендогенних чинників економічного зростання, розвитку людського капіталу, розробки та впровадження наукоємних, конкурентоспроможних технологій. Вагомим механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційного характеру мають стати видатки розвитку державного та місцевих бюджетів, ступінь ефективності використання яких суттєво впливатиме на дієвість довгострокової стратегії економічного розвитку. Доцільним є планування найбільш ефективних та дієвих бюджетних програм та суспільних послуг, що спроможні забезпечувати економічний розвиток у перспективі, використання системи відповідних показників оцінки бюджетної результативності, дотримання принципу прозорості та підзвітності органів державного управління громадськості.

Бюджетне планування визначається як економічні заходи, направлені на упорядкування та спрямування фінансових ресурсів держави з метою забезпечення запланованого рівня економічного розвитку суспільства. Бюджетне планування висвітлює національні інтереси, які вирішують завдання щодо забезпечення економічного зростання, соціального розвитку суспільства.

Перетворення системи бюджетного планування тісно пов'язане зі зміною інституційного середовища суспільства, складові бюджетної політики вдосконалюються виходячи зі стану соціально-економічного розвитку, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітекτονіки бюджетної системи[27, с.14.].

Запатріна І. стверджує, що використання сукупності інституційно-інноваційних засад у бюджетному процесі, застосуванні системи показників ефективності та результативності бюджетних програм, яка базується на класифікації бюджетних програм відповідно до їх спрямованості з урахуванням особливостей кожної класифікаційної групи створить відповідні умови для ефективного бюджетного впливу на результативність та якісний рівень економічних перетворень[11, с. 28].

Юрій С., Стоян В. зазначають, що планування соціально-економічних процесів полягає в організованій державою діяльності щодо використання всіх аспектів фінансових відносин з приводу розподілу коштів з метою коригування процесів суспільного відтворення[29, с. 131].

Дем'янишин В. стверджує, що бюджетне планування виступає методом здійснення державою функцій управління соціально-економічними процесами при використанні бюджетних відносин[7, с. 270]. Відповідно до економічної енциклопедії за редакцією Мочерного С. сутність бюджетного планування полягає в тому, що держава встановлює оподаткування та державні витрати з таким розрахунком, щоб вони могли гасити коливання економічного циклу.

Бюджетне планування як метод державного регулювання економіки, передбачає оптимальне співвідношення між бюджетними доходами, передусім податковими надходженнями та бюджетними витратами, а також перерозподіл коштів між різними бюджетами з метою впливу на циклічний розвиток економіки, на структурні зрушення в економіці, темпи науково-технічного прогресу, соціально-економічну політику держави, співвідношення сукупного попиту та пропозиції.

Зокрема, Адам Сміт в цілому мав негативну думку щодо державного втручання в економіку, стверджуючи, що таке втручання не сприяє до зростання багатства націй; держава своїм регулюючими діями призводить до відхилень ринкових цін товарів від їх природних цін; ринок здійснить необхідне для ефективного розподілу ресурсів, організації виробництва, розподілу товарів та доходів. Держава повинна здійснювати мінімальне втручання в економіку, забезпечуючи для всіх суб'єктів господарської діяльності гарантовані основні економічні свободи, зокрема свободу вибору, конкуренції, торгівлі. У своїх описах ринкової економіки дослідник доводив, що саме прагнення учасників ринку до досягнення особистих інтересів є найважливішою рушійною силою економічного розвитку, яка зрештою підвищує добробут і цього учасника, і суспільства.

Дж. М. Кейнс показав, що економічне зростання великою мірою залежне від структури суспільного продукту, що всі ринки взаємозалежні і їх необхідно вивчати як єдину, цілісну систему. Завдання державного регулювання економіки полягає у впливі на незалежні змінні, зокрема схильність до споживання, граничну ефективність капіталу і норму відсотка, через їх посередництво – на зайнятість і національний дохід.

Завданням держави є збільшення ефективного попиту, вирішальним компонентом попиту вчений вважав інвестиції, приділяючи їх стимулюванню першорядну увагу. У його праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» визначаються два основних механізми збільшення інвестицій – бюджетна політика і грошовокредитна політика [15, с. 15]. Втручання держави у процеси відтворення вчений визнавав «єдиним практично можливим засобом уникнення повної руйнації наявних економічних форм і умовою для успішного функціонування приватної ініціативи». У той самий момент він ніколи не закликав повністю відмовитись від ринкового механізму саморегулювання, але вважав за потрібне доповнити і підсилити його державним впливом [13, с. 713].

Мільтон Фридман у своїх працях зазначав, що втручання держави в ринкову економіку є взагалі недопустимим, вважаючи, що шляхом рівноваги попиту і пропозиції ринкова система здатна до автоматичного саморегулювання. Будучи прибічником вільного ринку, ефективність економічної системи, її гнучкість та адаптивність він пов'язував із можливістю свободи індивідуального вибору [1, с. 205]. Вчений признавав, що «ринкова модель» економіки не повинна безроздільно господарювати у суспільстві. Якщо для окремого суб'єкта підприємництва є характерним орієнтація власних зусиль на збільшенні прибутку, то для суспільства в цілому може бути далеко не байдуже, у якій мірі усі його члени мають доступ до цілої низки суспільних благ, які вважаються необхідними для життя людини, виходячи із точки зору пануючих культурних, моральних, релігійних і інших засад.

Із середини двадцятого століття до таких благ належать, у першу чергу, освіта, медичне обслуговування, механізми соціальної забезпеченості

громадян. Вчений сприймає державне втручання тільки у таких формах, які в найменшій ступені обмежують свободу громадянина.

На сьогодні в розвинутих країнах світу та країнах із трансформаційною економікою відсутні дискусії щодо необхідності державного регулювання ринковою економікою. Державне втручання у функціонування економіки зумовлене впливом державних органів на економічні процеси та конкретні об'єкти; відносинами з метою надання їм організованого характеру; упорядкуванням дій економічних суб'єктів; забезпеченням дотримання законів; відстоюванням державних і суспільних інтересів.

Чугунов І.Я. визначає систему державного регулювання соціально-економічних процесів на базі відносини з приводу перерозподілу валового внутрішнього продукту. Бюджетний механізм як вагома складова державного регулювання виконує основні економічні функції, у тому числі активізує сукупний попит, впливає на розвиток галузей економіки, забезпечує соціальний захист незабезпечених верств населення. Потребами соціально-економічного розвитку країни спричинена необхідність дієвого функціонування бюджетної системи як однієї з основних складових фінансових відносин[24,с.57].

Бюджетне планування є процесом визначення джерел створення і напрямів використання бюджетних ресурсів в економіці держави з метою забезпечення її стабільного соціально-економічного розвитку. Цей процес передбачає застосування певних методів планування, які найкраще зможуть задовольнити умови та цілі цього процесу у певній країні. Серед таких методів виділяють наступні: коефіцієнтів, нормативний, балансовий, прямого розрахунку, екстраполяції, економічного аналізу та програмно-цільовий метод планування бюджету.

Низкою дослідників бюджетне планування соціально-економічного розвитку тлумачиться в контексті регулювання фінансових відносин між бюджетами. Так, на думку Федосова В., Опаріна В., Сафонові Л. бюджетне планування полягає у діяльності органів законодавчої і виконавчої влади вищого рівня щодо розподілу і перерозподілу доходів та нормування видатків,

яке здійснюється з метою збалансування бюджетів нижчого рівня[22, с. 573]. Бюджетне регулювання визначають фінансовим методом регулювання економіки, що являє собою процес управління між бюджетними відносинами з приводу перерозподілу коштів, шляхом вирівнювання доходів і видатків місцевих бюджетів з метою їх збалансування [10, с. 23].

Дієвим підходом до бюджетного планування є програмно-цільовий метод, який ґрунтується на раціональному управлінні бюджетними коштами та спрямований на вирішення соціально-економічних питань, що стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку. Формування бюджету за програмно-цільовим методом дозволяє визначити бюджетні показники на основі планування відповідних суспільно значущих досягнень на рівні держави, адміністративно-територіальних одиниць, відповідних галузей економіки та соціальної сфери, забезпечити розробку взаємопов'язаних заходів щодо їх досягнення у встановлені терміни.

Програмно-цільовий метод планування видатків є інструментом середньострокового бюджетного планування, за допомогою якого забезпечується формування структури видатків на перспективу за пріоритетами, що відповідають стратегічним цілям держави з метою реалізації завдань соціального та економічного розвитку країни.

Питанню щодо запровадження програмно-цільового методу (далі – ПЦМ) формування бюджету свої праці присвятили такі вчені, як: Т. Бабич, О. Василик, М. Гапонюк, О. Голинська, Я. Дьяченко, І. Запатріна, Л. Кондусова, І. Чугунов, І. Щербина та інші. Так, Дьяченко Я. досліджував теоретико-методологічні основи забезпечення цільового використання бюджетних коштів [26], О. Голинська – основні позиції та компоненти програмно-цільового методу управління бюджетами, Л. Кондусова обґрунтувала проблеми та виділила переваги програмно-цільового методу у бюджетному процесі, Ц. Огонь – ефективність бюджетних програм при застосуванні програмно-цільового методу планування бюджетів. Але водночас і досі залишаються актуальними

дослідження відносно перспектив та особливостей впровадження програмно-цільового методу складання та виконання бюджетів.

Однією з головних умов ефективного регулювання економічних процесів у державі є прозорість та зрозумілість державної політики. В Україні, в умовах децентралізації, підвищенні ефективності та результативності використання бюджетних коштів є потреба переходу від традиційних, застарілих методів бюджетування до таких, які б відповідали сучасним вимогам і апробовані світовою практикою.

Суб'єктами бюджетного планування на регіональному рівні виступають органи влади і управління регіонів і органи місцевого самоврядування, об'єктами – доходи і витрати бюджетів регіонів та місцевих органів влади. У ході бюджетного планування вирішується основне завдання, яке пов'язане зі встановленням пропорцій розподілу бюджетних ресурсів між бюджетами різних рівнів, що забезпечують максимально можливе задоволення потреб населення відповідних регіонів.

Буряченко А. зазначає, що бюджетне планування – засіб перерозподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою фінансового вирівнювання. На думку Василюшен М. бюджетне планування є сукупністю заходів, за допомогою яких здійснюється розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами різного рівня з метою фінансового вирівнювання.

Ковальов В. тлумачить бюджетне планування як процес розподілу доходів і перерозподілу фінансових засобів між бюджетами різних рівнів у цілях вирівнювання прибуткової бази місцевих бюджетів, здійснюваний з урахуванням державних мінімальних соціальних стандартів. Основою бюджетного планування є закріплений законом розподіл джерел доходів між бюджетами різного рівня.

Бюджетне планування розвинене в різних економічних системах. В умовах ринкової економіки міра державного втручання в рух фінансових ресурсів регіонів і підприємств значно менша, ніж в економіці неринкового

типу і носить, як зазвичай, опосередкований характер. Низка науковців схиляється до думки, що бюджетне планування, виступаючи однією із вагомих функцій держави, здійснюється з метою рішення основних завдань розвитку суспільства, підтримки стабільності економіки, забезпечення збалансованості державних фінансів.

Сутність бюджетного планування доцільно розглядати як ланку розвитку фінансових та соціально-економічних відносин, яка полягає у застосуванні сукупності адаптивних бюджетних інструментів у системі інституційних економічних перетворень з врахуванням ступеня дієвості бюджетного процесу, досягнення відповідних стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства, що сприятиме підвищенню якісного рівня управління бюджетними ресурсами та їх впливу на забезпечення економічного зростання країни.

Як економічна категорія бюджетне планування є багатоаспектною економічною категорією, яка має фінансову, організаційну, управлінську, інституціональну основу. Як фінансова категорія, бюджетне планування – це сукупність грошових відносин з приводу перерозподілу національного доходу і частини національного багатства з метою задоволення економічних інтересів суспільства. Як організаційна категорія, бюджетне планування є регламентованою нормами права діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів планування доходів бюджетів, використання бюджетних коштів і їх перерозподілу між бюджетами. Як управлінська категорія, бюджетне планування відображає взаємозв'язки між суб'єктами бюджетного планування при виконанні функцій управління з метою підвищення результативності і ефективності бюджетних видатків.

Економічна сутність бюджетного планування як інструменту соціально-економічного розвитку суспільства полягає у сукупності взаємопов'язаних фінансових заходів планування, основою яких є бюджет. Основний принцип організації системи бюджетного планування полягає у збалансованості фінансових ресурсів по усіх рівнях бюджетної системи.

Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом

державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено відповідні заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства.

Бюджетне планування виступає як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку; має важливе значення для економічного та соціального розвитку країни, відображає процеси державного значення, що вирішують національні завдання щодо забезпечення економічного зростання, розвитку продуктивних сил, піднесення рівня добробуту населення, фінансового забезпечення місцевого самоврядування[26, с. 60].

Загалом, бюджет є ваговою складовою фінансового регулювання економіки, відображає відносини у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою задоволення суспільних потреб. Ефективність бюджетного планування забезпечує досягнення запланованих економічних, фінансових та соціальних цілей країни.

Посилення якісного рівня бюджетної політики з урахуванням відповідного світового досвіду сприятиме дієвим перетворенням та вдосконаленням виконання державного бюджету. На етапі трансформації економіки необхідне, з одного боку, переосмислення системи фінансово-бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку, поглядів та знань, що склалися в країнах з розвинутою економікою, з іншого, здійснення поглибленого аналізу тенденцій бюджетного процесу в Україні та його впливу на економічний розвиток країни.

1. 2. Завдання, принципи і методи бюджетного планування

Сучасний бюджетний механізм вимагає створення передумов для довгострокового бюджетного планування (мінімум на три роки), необхідного для точного визначення обсягу бюджетних коштів, які повинні бути спрямованими на соціально-економічний розвиток держави.

З метою уникнення можливих диспропорцій між доходами та витратами державного бюджету треба привести річний бюджет у відповідність прийнятними фіскальними цілями на декілька років. Водночас необхідно визначити параметри розподілу та перерозподілу ресурсів між окремими ланками бюджетної системи, що пов'язано з особливостями бюджетної політики держави. У зв'язку з цим актуальним стає виявлення проблем і перспектив запровадження бюджетного планування на багаторічній основі.

Трансформаційний період економіки України передбачає відпрацювання комплексу економічних показників, що дозволяють виявити проблеми розвитку держави та визначити основні шляхи їх розв'язання. Бюджетний процес завжди відіграє важливу роль, оскільки він повинен забезпечувати раціональне використання бюджетних коштів виходячи з наявних джерел фінансування.

Рівень бюджетного планування залежить від трьох основних чинників: чіткого формулювання мети і завдань, які вирішує держава; достовірності тієї інформації, яка застосовується в бюджетному плануванні; методів, які застосовуються при бюджетному плануванні.

Бюджетне планування базується на наступних завданнях, які стоять перед органами, на які покладена функція складання проекту бюджету:

- визначення реальної величини доходів, які необхідно мобілізувати у наступному бюджетному періоді;
- обґрунтованість і визначення розмірів бюджетних видатків за кожним напрямком;
- збалансування бюджету;
- здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю суб'єктів

економічної діяльності, за дотриманням ними раціонального використання бюджетних коштів;

- створення державних матеріальних і грошових резервів для безперервного фінансування планових заходів.

Принцип бюджетного планування здебільшого визначається принципами побудови бюджетної системи. Перший принцип бюджетного планування в Україні визначається принципами самостійності і єдності в побудові бюджетної системи.

Другий принцип бюджетного планування – принцип науковості. Це означає, що всі розрахунки доходів, нормативів видатків по поточному бюджету, напрямки інвестицій по бюджету розвитку повинні мати відповідні наукові обґрунтування.

За допомогою бюджетного планування визначається реальна величина доходів у наступному бюджетному періоді; розраховуються і обґрунтовуються розміри бюджетних видатків у галузевому і територіальному розрізах; закладається збалансованість бюджету.

Величина бюджетного фонду має орієнтуватися на оптимальні пропорції, необхідні для регулювання економіки і вирішення соціальних проблем. Варто враховувати, що засоби розв'язання проблеми дефіцитності державного бюджету багато в чому визначаються тим, до якої межі і за який проміжок часу потрібно досягти збалансування бюджетних витрат і доходів.

Дослідники бюджетних проблем виділяють сьогодні два головні завдання при аналізі бюджетного процесу: збільшення сум бюджетних надходжень та ефективне використання коштів. Система планування, програмування та бюджетування – це раціональний спосіб інтеграції процесів планування та розробки програм при складанні бюджету.

Бюджетний процес зазвичай розглядається у річному розрізі. Водночас вважається, що короткостроковий часовий горизонт часто піддається критиці, оскільки він загрожує ефективності управління видатками та створює ризик

втрати урядом контролю за своєю фіскальною позицією. Рішення про розподіл ресурсів приймаються для кожного індивідуального випадку.

Наслідки попередніх і поточних рішень ігноруються поза межами наступного річного періоду.

За допомогою бюджетного планування визначається реальна величина доходів у наступному бюджетному періоді; розраховуються і обґрунтовуються розміри бюджетних видатків у галузевому і територіальному розрізах; закладається збалансованість бюджету.

Одним із заходів оптимізації дефіциту державного бюджету є запровадження науково обґрунтованої системи планування та прогнозування показників, що беруться за основу формування доходів і видатків бюджету, та використання при бюджетному плануванні нормативів бюджетної забезпеченості. Запровадження бюджетного планування на багаторічній основі дещо спростить процедури обслуговування державного, особливо зовнішнього, боргу, що вимагає довготермінового планування і прогнозування.

Для активізації економічного зростання та підвищення суспільного добробуту доцільними вважають:

- визначення загальних цілей фіскальної політики та чітке встановлення способів надання коштів на їхнє фінансування з майбутніх бюджетів;
- досягнення середньострокових цілей фіскальної політики найбільш надійним способом;
- передбачення довгострокових наслідків нинішніх рішень для майбутніх бюджетів, оскільки витрати можуть бути не повною мірою відображені у поточному бюджеті і збільшитися протягом наступних років.

З метою поглиблення бюджетної реформи значна увага в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» приділялася підвищенню ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконаленню міжбюджетних відносин, забезпеченню виконання бюджетів і здійсненню дієвого фінансового контролю. Для реалізації цих завдань було запроваджено середньострокове бюджетне планування на основі

обґрунтованості потреб у ресурсах і середньострокових пріоритетів, визначених у програмних документах соціально-економічного розвитку.

У системі фінансового планування важливе місце займають *методи бюджетного планування*: нормативні, балансові, екстраполяційні, прямого розрахунку, економічного аналізу, бюджетування. Узагальнювальним при цьому є *балансовий метод*, суть якого полягає в обов'язковому збалансуванні доходів і видатків. Його призначення полягає в тому, щоб уникнути можливих диспропорцій між доходами й видатками на всіх рівнях бюджетного планування, а також вибрати оптимальний варіант задоволення суспільних потреб. За допомогою балансового методу встановлюються правильні пропорції в розподілі бюджетних коштів між центральними, республіканськими і місцевими органами державної влади й управління з метою забезпечення їхніх потреб у фінансових ресурсах для здійснення господарського і соціально-культурного будівництва. Балансова ув'язка доходів і видатків бюджету забезпечує його стійкість, створює необхідні умови для успішного виконання як Державного, так і кожного виду місцевих бюджетів. Цей метод на сучасному етапі став невід'ємною складовою програмно-цільового підходу щодо складання бюджету, який є найбільш поширеним у світовій бюджетній практиці.[34]

Розрахунки окремих статей доходів і витрат здійснюються за допомогою таких методів: *прямого рахунку, нормативного, аналітичного, екстраполяції*. Основою кожного з цих методів є економічний аналіз, завдяки якому визначається рівень виконання бюджетних показників за минулі періоди та чинники, що впливали на них. Головна мета цього аналізу - визначити перспективи виконання бюджету до кінця року, тобто встановити, якими будуть надходження з окремих джерел доходів і суми очікуваних витрат. Методи економічного аналізу широко використовуються у процесі розроблення бюджетних показників на плановий рік.

Метод прямого рахунку полягає у здійсненні детальних планових розрахунків кожного елемента доходів чи видатків бюджету. Планування

ведеться за алгоритмом, який відбиває формування цього показника. Наприклад, планування акцизного податку передбачає здійснення розрахунків по кожному виду підакцизних товарів. До методу прямого рахунку належить також кошторисне планування, яке здійснюється за статтями видатків. Метод прямого рахунку є досить трудомістким, потребує значного інформаційного забезпечення, але він є найнадійнішим та найдостовірнішим. Тому там, де це можливо, намагаються використовувати саме його. Як правило, цей метод використовується при плануванні проекту бюджету на наступний рік.

Нормативний метод передбачає планування окремих показників на основі встановлених нормативів. За рівнем охоплення нормативи поділяються на узагальнені й деталізовані. Прикладом узагальненого нормативу є сума видатків на охорону здоров'я в розрахунку на одного жителя. Деталізовані нормативи встановлюються, наприклад, щодо кожної статті кошторису. Нормативний метод може використовуватись як самостійний (при узагальнених нормативах), так і в сукупності з методом прямого рахунку (кошторисне планування). Однак використання лише одного цього методу не є досконалим, оскільки встановлені нормативи (особливо у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення) потребують постійного перегляду й уточнення. Крім того, вадою нормативного методу планування вважають брак узгодженості бюджетних зобов'язань, зумовлених нормативами, з реальними можливостями бюджетної системи щодо фінансування відповідних витрат.

Сутність *аналітичного методу* полягає в тому, що визначається не загальна величина того чи іншого показника, а його зміна в плановому періоді під впливом певних факторів порівняно з базовим періодом. При цьому методі дуже важливим є прогнозування динаміки показників, що визначають дію окремих факторів. Такий метод має відносно точний характер і не потребує значних витрат часу. Він цілком припустимий у здійсненні прогнозних розрахунків і дає можливість ув'язати між собою окремі показники.

Метод екстраполяції ґрунтується на визначенні бюджетних показників на основі встановлення стійкої динаміки їх розвитку. Розрахунок бюджетних показників здійснюється на підставі досягнутого в попередньому періоді рівня розвитку і його коригування на відносно стабільний розвиток країни. У процесі щорічного бюджетного планування екстраполяцію використовують як допоміжний засіб для попередніх розрахунків, оскільки цей метод має значні недоліки. *По-перше*, він не дає змоги врахувати можливості значного збільшення чи зменшення бюджетних доходів, залежних від різних обставин у плановому році, різке зростання чи скорочення виробничих показників, зміни у податковому законодавстві, роботі податкових та інших контрольних органів тощо, оскільки вважається, що умови попереднього періоду зберігаються незмінними в плановому році. *По-друге*, він негативно впливає на економне використання бюджетних коштів, оскільки їх планування здійснюється виходячи з досягнутого в попередньому році рівня.

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) має на меті підвищення якості благ і послуг, що надаються за рахунок бюджету, через посилення відповідальності виконавців програм (надавачів благ і послуг) та зіставлення витрат і результатів від надання таких благ і послуг для суспільства. Програмно-цільовий метод - це метод планування та управління бюджетними коштами у коротко- та середньостроковій перспективі, яка передбачає розроблення й реалізацію бюджетних програм, зорієнтованих на кінцевий результат (згідно зі стратегічними цілями), із застосуванням критеріїв оцінювання результативності програм та ефективності використання бюджетних коштів.

Головними перевагами ПЦМ є: кількарічне планування видатків, що дає змогу пов'язати бюджетні видатки з фіскальним впливом на макроекономічні показники розвитку країни в середньостроковій перспективі (тоді як методи балансовий, нормативний і метод прямого розрахунку передбачають здебільшого формування видатків лише на один рік), підвищення відповідальності міністерств за належне управління бюджетними програмами досягнення показників виконання програм і діяльності установи загалом.

Останній елемент є ключовим у процесі ухвалення рішення про розподіл витратів за напрямками, оскільки обсяг бюджетних коштів завжди обмежений порівняно з потребами, навіть у найбільш економічно розвинутих країнах. Тому важливо знайти оптимальне поєднання наявних ресурсів і пріоритетних завдань, які необхідно виконати в найефективніший спосіб - менші витрати ресурсів на одиницю послуги, що надається за рахунок бюджетних коштів.

В Україні використовуються окремі елементи програмно-цільового методу складання і виконання бюджету. Прийнято ряд законодавчих і нормативних документів, зокрема, Бюджетний кодекс, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі», Наказ Міністерства фінансів України «Про паспорти бюджетних програм» та інші. Але поки що цей метод розвивається більше на технічному рівні, не торкаючись основ та ідеології системи прогнозування та планування. Для того, щоб повною мірою задіяти потенціал цього методу, необхідно здійснити певний комплекс заходів, а саме:

- визначити на законодавчому рівні, що програмно-цільовий метод є основним методом складання, виконання та оцінки бюджетів усіх рівнів і встановити його основні ознаки для подальшого застосування та удосконалення на всіх рівнях бюджетної системи України;

- запровадити поступовий перехід до середньострокового бюджетного планування на всіх рівнях бюджетної системи України та у міжбюджетних відносинах;

- запровадити обов'язкову розробку стратегічних планів у міністерствах, відомствах, місцевих органах влади як основу бюджетного планування;

- провести глибокі наукові та практичні дослідження, особливо щодо показників виконання програм;

- переглянути існуючу систему органів економічного планування з урахуванням необхідності тісної ув'язки планів розвитку з фінансовими ресурсами.

У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Послідовність.

Ефективність. Відповідальність» з метою підвищення ефективності державних фінансів передбачається повномасштабне впровадження механізмів середньострокового бюджетного планування. [16, с. 43]

У Бюджетному кодексі України визначено заходи щодо удосконалення управління бюджетними ресурсами за кількома напрямками, що відповідно покращують якість бюджетного планування [5, 202]. Зокрема підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, що визначає впровадження програмно-цільового методу, який використовується багатьма країнами, зміст полягає в тому, що розпорядники бюджетних коштів отримуватимуть кошти не просто для фінансування своєї діяльності, а на досягнення конкретних результатів, які зафіксовані у відповідній програмі, власне на реалізацію якої вони і отримали кошти. Важливу роль відіграє також запровадження середньострокового бюджетного планування, що дасть можливість отримати якісний, детальний, обґрунтований фінансовий план на середньострокову перспективу. Метою середньострокового бюджетного планування є відповідність процесу формування та виконання бюджетів стратегічним планам розвитку держави і окремих адміністративно-територіальних одиниць; впровадження механізму аналізу й оцінки ефективності використання бюджетних ресурсів і забезпечення планування діяльності головними розпорядниками бюджетних коштів [23, с. 155]. Розвиток програмно-цільового методу та середньострокового планування є основою удосконалення механізму бюджетного планування в Україні. Проте надзвичайно важливими моментами на шляху подальшого покращення бюджетного планування нашої держави є:

- удосконалення організаційно-правових засад бюджетного планування;
- конкретизування цілей, завдань, видів планування, перелік показників;
- удосконалення системи взаємодії усіх учасників процесу бюджетного планування;
- здійснення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань, а також проведення аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм;

- поступове розширення повноважень виконавчих органів щодо бюджетного планування, але разом із суттєвим вдосконаленням процедури такого планування;
- розроблення ефективних методів визначення планових розрахункових показників доходів та видатків бюджету;
- підвищення значущості принципів гласності та прозорості в практиці складання проектів бюджету;
- підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм;
- урахування досвіду інших країн.

Основним важелем державного впливу на економіку був і залишається бюджет держави. Якісна організація процесів бюджетного планування забезпечить ефективне управління бюджетними коштами, що в свою чергу буде покращувати показники економічного та соціального розвитку [25, с. 601].

Суб'єкти бюджетного планування можуть вносити (змінювати) дані, пов'язані з їхньою діяльністю, використовуючи відповідну систему кодування [2, с. 46-47].

У цілому, в бюджетному плануванні застосовуються водночас повністю чи частково всі вище зазначені методи з урахуванням реальних можливостей. Вибір методів та їх комбінування є дуже важливим у бюджетному плануванні, оскільки забезпечує відповідний рівень планової роботи. Однак жоден із них не дає відповіді на запитання: наскільки корисними для суспільства виявилися бюджетні витрати за тими чи іншими напрямками і який вплив це справило на соціально-економічний розвиток країни загалом і споживача послуг зокрема. Для розв'язання цієї складної проблеми, окрім названих методів бюджетного планування, застосовують різні підходи до бюджетування, оскільки вдосконалення системи планування бюджету потребує взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку держави і результатами діяльності органів державної влади та інших учасників бюджетного процесу. При цьому будь-які рішення стосовно фінансування тих чи тих програм мають ураховувати

результати, досягнуті в попередніх бюджетних періодах, їх можна оцінити за допомогою таких елементів, як моніторинг та оцінювання ефективності й результативності програм, що вже є притаманним бюджетуванню.

1.3. Особливості бюджетного планування як складової бюджетного процесу в розвинутих країнах світу

У країнах із розвинутою та трансформаційною економікою державна політика у сфері бюджетного прогнозування нині знаходиться у стані пошуку нових, більш дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки, в умовах необхідності реформування систем оподаткування, трудового та пенсійного законодавства, соціального захисту, медичного забезпечення населення, скорочення державних витрат та дефіциту бюджету.

Програмно-цільовий метод має різні моделі, оскільки форми його реалізації зумовлено історично сформованими соціально-економічними особливостями розвитку кожної держави. Крім цього, підходи до застосування програмо-цільового методу знаходяться у процесі постійних змін та вдосконалення, до того ж більшість країн почали впроваджувати нові підходи лише протягом останніх десяти років. Першими країнами, які почали застосовувати програмо-цільовий метод є Сполучені Штати Америки, Нова Зеландія, Австралія, Нідерланди, Великобританія і Швеція.

Програмно-цільовий метод, формування за допомогою нього бюджету у Сполучених Штатах Америки з метою розробки кошторису міністерства оборони. Практика застосування цього методу свідчить про його переваги, порівняно з іншими методами, що застосовувалися у процесі розробки проектів бюджетів. Саме це сприяло застосуванню програмо-цільового методу бюджетного планування у світовій практиці.

У Сполучених Штатах Америки програмно-цільовий метод бюджетного планування застосовується як на рівні державного бюджету, так і на рівні

бюджетів штатів і територій. Бюджетне планування із застосуванням програмно-цільового методу у цій країні є більш тривалим, ніж в інших країнах світу.

У Канаді з 1995 р. всі федеральні міністерства і відомства в обов'язковому порядку повинні визначати основні суспільно значущі результати своєї діяльності та чітко формулювати, чого вони прагнуть досягти в інтересах громадян. На основі цього здійснюється планування, оцінка результативності та складання звітів. Для кожної програми у рамках місії визначено пріоритети і цілі, відповідно до яких відповідальні за програму чиновники повинні сформулювати обмежену кількість цілей – від трьох до чотирьох для кожної програми та від двох до трьох показників для досягнення кожної цілі [147].

В Ірландії бюджетні розрахунки передбачають прогнози потреб у ресурсах на три-чотири роки вперед. Горизонт цих прогнозів щорічно віддаляється, що і є засобом середньострокового управління економікою і бюджетом.

У Нідерландах прогнози складають на найближчий бюджетний рік та наступні чотири роки, і кожна зміна бюджетних тенденцій зумовлює відповідну корекцію всієї низки п'ятирічних оцінок.

У Португалії складають перелік програм і проектів, що фінансуються за окремо затвердженим планом інвестицій і видатків, розрахованим на чотири роки.

В Іспанії бюджетний процес дає змогу за допомогою багаторічних бюджетів аналізувати макроекономічні і фінансові результати діяльності державного сектору в межах чотирирічного періоду.

У Швеції встановлено трирічний бюджетний цикл і, крім того, розробляють чотирирічні прогнози доходів, видатків і сальдо державного бюджету з метою передбачення результатів прийнятих рішень і фінансових зобов'язань.

Уряд Туреччини віддає перевагу річному бюджету, але його параметри залежать від цільових показників п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку країни, які мають обов'язковий характер для державного сектора і рекомендований – для приватного.

У Польщі бюджетна система складається з державного бюджету та бюджетів органів місцевого самоврядування (воєводств, повітів, гмін). Державний бюджет розробляється міністерством фінансів, попередньо розглядається урядом (радою міністрів), згодом передається у парламент і ухвалюється у формі закону. Місцеві бюджети ухвалюються постановами органів місцевого самоврядування. Бюджетний рік триває з 1 січня по 31 грудня. Основні обсяги доходів державного бюджету формуються за рахунок державних податків і зборів, основні статті видатків – за рахунок фінансування соціальних програм, державного управління, додаткового фінансування місцевих бюджетів (міжбюджетні трансферти). При проектуванні видаткової частини бюджету Польщі враховуються вимоги нормативних актів щодо конкретних нормативів видатків за різними статтями. Законом визначено, що обсяг загального резерву у бюджеті Польщі не може перевищувати 0,2% від загального обсягу витрат.

В Росії проект федерального бюджету розробляється урядом і подається парламенту (Державній думі). Парламент розглядає основні показники запропонованого проекту, вносить до нього зміни і доповнення і затверджує варіант, який вважає прийнятним. Особливістю бюджетного процесу у РФ є розгляд затвердженого Державною думою бюджету у Раді федерації. У випадку позитивного рішення закон про бюджет має підписати президент, і лише після цього закон набирає чинності. Основну частину доходів федерального бюджету складають податкові надходження (серед податків найбільші обсяги надходжень забезпечують податок на додану вартість, акцизи, ввізне мито). Основними статтями видаткової частини є фінансування міжбюджетних трансфертів, витрати на національну безпеку й оборону. У 2004 році в Російській Федерації було ініційовано реформу бюджетного процесу. Постановою Російської Федерації «Про заходи щодо підвищення результативності бюджетних видатків» було схвалено концепцію реформування бюджетного процесу в Російській Федерації. Зокрема, було здійснено перехід до середньострокового (до 3 років) фінансового планування на всіх рівнях бюджетної системи, чітко узгоджено напрями здійснення

бюджетних асигнувань залежно від розмежування надавачів послуг, упорядковано процедури планування видатків на реалізацію інвестиційних програм, посилено стимули для органів влади щодо підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Основу фінансової системи Російської Федерації становлять бюджети всіх рівнів (від федерального до сільського)[73]. Бюджетна система країни становить засновану на економічних відносинах і юридичних нормах сукупністю федерального бюджету РФ, бюджетів республік у складі РФ, бюджетів національно-державних і адміністративно-територіальних утворень. Державна бюджетна система РФ донедавна включала республіканський (федеральний бюджет), 21 республіканський бюджет у складі РФ, 55 крайових і обласних бюджетів, міські бюджети Москви і Санкт-Петербурга, 10 окружних бюджетів автономних округів, бюджет Єврейської автономної області і більше 29 тис. місцевих бюджетів (міських, районних, селищних, сільських). Бюджети нижчестоящих органів самоврядування не входять своїми доходами і витратами до бюджетів вищих рівнів[13]. Бюджетний кодекс РФ включає до державних позабюджетних фондів РФ такі: Пенсійний фонд Російської Федерації; Фонд соціального страхування Російської Федерації; Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування. Середньо- та довгострокове планування практикується в багатьох інших країнах світу. Зокрема, в Австрії, Данії, Фінляндії, Австралії бюджетні показники перспективного розвитку розраховуються на три роки, що слідує за поточним бюджетним періодом.

У Швеції паралельно зі складанням трирічного бюджету формують прогнозні обсяги основних бюджетоутворюючих показників на чотири планові періоди. Такий підхід дає змогу передбачити результати й наслідки проведення бюджетної політики та уникнути можливих негараздів у майбутньому. Специфіка бюджетного планування в Греції полягає в застосуванні мораторію на скорочення чи обмеження обсягів інвестиційних видатків, розрахованих Міністерством економіки, при включенні їх до державного бюджету.

Механізми складання багаторічних бюджетів застосовують у Нідерландах, де часовий горизонт довгострокового бюджетування охоплює плановий рік та наступні за ним чотири бюджетні періоди. Такий інтервал планування щорічно пролонгується. Напрями та зміст уточнення й коригування бюджетних показників визначаються змінами тенденцій соціально-економічного та політичного розвитку країни. Бюджетний процес у Туреччині передбачає складання бюджету на один рік, однак розрахунки здійснюються на основі макропоказників, які затверджуються п'ятирічними програмами соціально-економічного розвитку країни. [42, с 348]

Як свідчить світовий досвід, застосування програмно-цільового методу надає можливість передбачити результати виконання кожної бюджетної програми, а також оцінити ефективність використання державних коштів на кожному етапі. Великобританія має регульовану ринкову економіку, є шостою за розміром економікою у світі і другою в Європі після Німеччини. Перетворення у сфері бюджетного регулювання, бюджетної політики, що проводяться в зазначеній країні останніми роками, викликані необхідністю підвищити темпи економічного зростання, посилити інвестиційну привабливість економіки, забезпечити утримання соціальних стандартів та захищеності на належному рівні. Основні цілі бюджетної політики Великобританії полягають в забезпеченні макроекономічної стабільності, зростання продуктивності праці; забезпеченні високого рівня зайнятості населення; підвищення рівня життя найменш захищених верств громадян країни; надходженні інвестицій в сектор суспільних послуг з метою підвищення стандартів освіти, охорони здоров'я, модернізації транспорту, захисту довкілля, підтримки правопорядку. Відповідальним за розробку і виконання британським урядом публічної фінансової і економічної політики є Казначейство.

У Великобританії дворівнева бюджетна система, яка складається з державного бюджету і бюджетів місцевих органів влади. Державний бюджет формується на середньострокову перспективу на період три роки; складається із сукупності окремих щорічних відомчих програм базою який є відповідні державні

середньострокові програми економічного розвитку. Головні цілі бюджету країни полягають у фінансуванні широкого спектру напрямів соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика Великобританії спрямовується на довгострокове регулювання економіки та соціального розвитку, вирішення таких вагомих для суспільств питань, як структурна перебудова економіки, вирішення проблем самозабезпечення енергетичними ресурсами, утримання інфляції на обґрунтованому рівні. Разом з тим, у період до 1970-х років двадцятого століття політика у сфері бюджету була спрямована, в основному, на згладжування циклічних коливань економіки. У останні десятиліття двадцятого століття зазнала істотних перетворень така вага складова бюджетної політики, як система оподаткування. Реформування податкової системи проводилось, зокрема з метою скорочення дефіциту бюджету без підвищення оподаткування.

Економічний підйом Великобританії, більш інтенсивний у порівнянні з іншими розвинутими європейськими країнами, у період останнього десятиліття двадцятого століття, пояснюється особливостями податкової політики, зокрема: для стимулювання зростання економіки було знижено ставки прямих податків, одночасно за рахунок скорочення пільг розширено базу оподаткування; були розроблені і введені пільгові ощадні умови, за яких повністю або частково звільнялись від обкладення податками інвестування в економіку, передусім вказане стосувалось дрібних інвесторів.

Німеччина по рівню економічного розвитку, розмірам економічного потенціалу, часткою в загальному світовому виробництві тощо належить до найбільш розвинених країн світу. Основи бюджетного регулювання в Німеччині, функціонування бюджетної системи було закладено у процесі бюджетного реформування, яке проводилось на початок семидесятих років минулого століття. В рамках бюджетного реформування переглянуто та внесено зміни до Конституції країни в частині засад та принципів проведення бюджетної політики, прийнято Бюджетний кодекс.

Суттєвою відмінністю регулювання бюджетної системи в Німеччині від регулювання в інших країнах є закріплення на конституційному рівні принципів бюджетної політики, що позитивним чином впливає на забезпечення стійкості бюджетної системи. В конституції країни державними фінансам, бюджетному механізму та міжбюджетним відносинам відведено один із найбільших розділів. Для змін принципів бюджетної політики необхідно вносити відповідні зміни до Конституції, що потребує більшості в парламенті та уряді земель, що доволі складно. Бюджетний процес Німеччини, який закріплено Конституцією, відображає федеративний устрій держави та складається із чотирьох етапів: складання проекту бюджету, його розгляд та затвердження парламентом; виконання бюджету; контроль за виконанням бюджету та складання звіту про його виконання.

Ухваленим Законом про забезпечення економічної стабільності і росту унормовано обов'язок федерального уряду, регіонів та місцевих органів влади розробляти бюджети у відповідності до завдань та цілей економічної політики.

Ухвалені в Німеччині засади стратегічного бюджетного планування вимагають здійснювати формування бюджету в контексті середньострокового фінансового плану з метою досягнення визначених стратегічних цілей бюджетної політики.

Сучасна бюджетна політика спирається на законодавчі засади, сформовані саме в сімдесяті роки двадцятого століття. Для Німеччини характерним є достатньо висока роль держави в процесах державного регулювання суспільного розвитку.

Із країн-членів Європейського Союзу в останні роки саме Німеччина по розмірам фінансування наукових розробок – це близько трьох відсотків валового внутрішнього продукту наблизилась до вимог та цілей нової Стратегії розвитку Європи до 2020 року «Європа – 2020», прийнятої в Лісабоні. Збільшення інвестування цієї сфери розглядається як суттєва передумова підвищення конкурентоспроможності економіки, підвищення кваліфікації нового покоління .

Принципи проведення бюджетної політики, формування бюджету Європейського Союзу вперше були визначені Римським договором 1957 року і з деякими змінами використовуються по сьогодні. В країнах-членах Європейського союзу бюджетне регулювання у якості інструменту впливу на суспільний розвиток відіграє все більшу роль. Значна увага нині приділяється питанням посилення державного регулювання у сфері видатків, пошуку оптимальних параметрів проведення бюджетної політики, зокрема у сфері видатків, використовуються різні підходи стосовно видаткової політики. Не існує чіткого єдиного бачення серед практиків, науковців щодо питання: у періоди кризи держава повинна більше економити чи витратити, зокрема на фінансування стратегічних напрямів економіки. Проте єдиним залишається бачення щодо необхідності пошуку відповідних нових шляхів та механізмів управління видатками бюджету з метою посилення їх впливу на стабільність та поступальний суспільний розвиток.

В країнах ЄС бюджетна політика має двоступінчасту структуру: загальна європейська бюджетна політика, від якої залежить планування як загального бюджету ЄС так і національні бюджети країн. Формування бюджетної політики в кожній із європейських країн-членів знаходиться під достатнім впливом загального бюджету, це стосується і країн-донорів, і країн-реципієнтів та особливості соціально-економічної моделі, що реалізується в державі. Низка країн має достатньо схожі цілі у формуванні та реалізації моделі соціально-економічного розвитку, які полягають у забезпеченні рівноправності громадян щодо доступу до освіти, медичних послуг, пенсійного забезпечення, соціального захисту найменш захищених верств населення.

Висновки:

Формування системи бюджетного планування потребує концептуальних підходів до визначення пріоритетів бюджетної політики, до яких можна віднести забезпечення економічного зростання, на засадах інвестиційного розвитку та структурних перетворень, ефективного використання природно-ресурсного, людського потенціалу; створення сприятливих умов для

збільшення обсягів виробництва відповідно до інноваційного напрямку економічного розвитку, у тому числі розбудова високотехнологічної, наукоємної інфраструктури промисловості, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; підвищення якості соціального захисту та рівня життя населення. На етапі ринкової трансформації економіки необхідне, з одного боку, переосмислення системи фінансово-бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку суспільств, та відповідних у зв'язку із зазначеним питанням парадигм, поглядів та знань, що склалися в країнах з розвинутою ринковою економікою стосовно можливості їх застосування в країнах орієнтованих на ринкову економіку, з іншого – здійснення поглибленого аналізу тенденцій бюджетного процесу в Україні та його впливу на економічний розвиток держави

Основною метою системи бюджетного планування є розробка і проведення збалансованої фінансово-бюджетної політики, зокрема, у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу, спрямованої на підвищення соціально-економічного розвитку країни. Бюджетне планування є вагомою складовою бюджетної політики суспільного розвитку.

Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення бюджетного регулювання є посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Сучасний досвід країн із трансформаційною економікою, щодо напрямів бюджетної стратегії ґрунтується на необхідності здійснення довгострокового бюджетного прогнозування під час підготовки щорічного бюджету. Більшість країн, що використовують довгострокове прогнозування, ставлять завдання інтегрувати коротко-, середньо- і довгострокове бюджетне планування. Основні параметри податкової, бюджетної і боргової політики, що включаються до короткострокових бюджетів, повинні базуватися на орієнтирах, вироблених у рамках довгострокового планування. У свою чергу, довгострокові плани повинні регулярно актуалізуватися з урахуванням фактичних умов розвитку

економіки, можливого уточнення пріоритетних завдань з врахуванням змін зовнішнього середовища.

РОЗДІЛ 2. СТАН БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз показників виконання Державного бюджету України

Загальну динаміку та співвідношення видатків та доходів включно із дефіцитом за 2013-2020 роки ми можемо побачити на рис. 2.1.

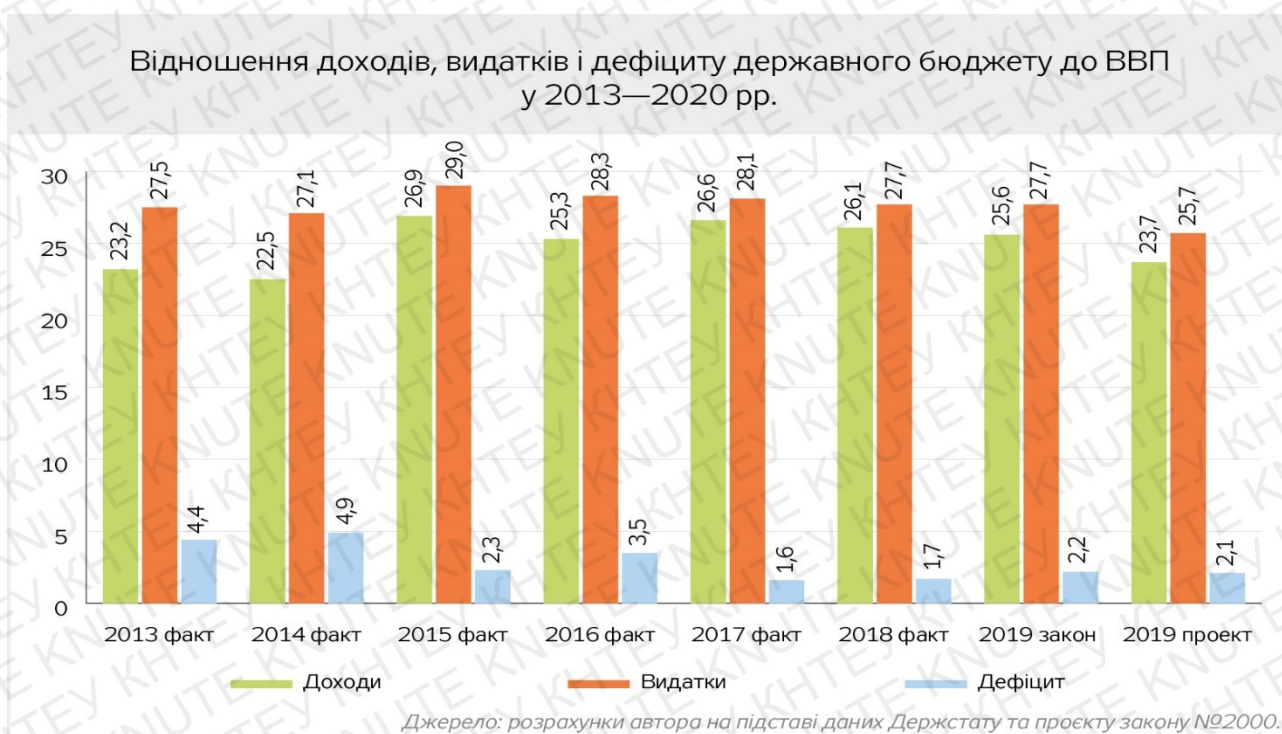

Рис. 2.1 Відношення доходів, видатків і дефіциту державного бюджету до ВВП у 2013-2020 рр.

У проекті Державного бюджету України на 2019 рік передбачено видатки зведеного бюджету розміром 1,3 трлн грн – на 130 млрд більше, ніж у бюджеті 2018 року.

У законі України на 2019 рік помітне істотне збільшення видатків у майже всіх сферах. Зростання видатків порівняно з 2018 роком зафіксовано:

- соціальний захист та соціальне забезпечення – на 27 млрд грн (з 151 до 178 млрд грн);
- загальнодержавні витрати – на 21 млрд грн (з 177 до 198 млрд грн);

- оборона – на 16 млрд грн (з 88 до 104 млрд грн);
- громадський порядок, безпека та судова влада – на 21 млрд грн (з 110 до 131 млрд грн);
- економічна діяльність – на 15 млрд грн (з 73 до 88 млрд грн);
- охорона здоров'я – на 10 млрд грн (з 25 до 35 млрд грн);
- духовний та фізичний розвиток – на 1 млрд грн (з 10 до 11 млрд грн).

Видатки державного бюджету та місцевих бюджетів – 1,1 трлн грн та 595 млрд грн відповідно. Окрім того, наступного року критично важливим є обслуговування зовнішнього боргу, загальний обсяг якого зріс до 1,3 трлн грн. Структура зведеного бюджету засвідчує все ще суттєву роль місцевих бюджетів у наданні соціальних послуг населенню.

Видатки зведеного бюджету в Україні виконані у сумі 216,5 млрд грн, що становить 22,2 % річного планового показника, у тому числі видатки загального фонду – 201,2 млрд грн, або 23,4 % спеціального фонду – 15,3 млрд грн, або 13,2 % (див. таблицю 2. 1).

Як свідчать дані таблиці, рівень виконання видатків зведеного бюджету дещо збільшився – на 1,6 в. п. порівняно з аналогічним показником попереднього року. При цьому видатки загального фонду впродовж аналізованого періоду виконані на рівні, що на 2,3 в. п. більше показника попереднього року, а спеціального фонду – на 2,0 в. п. менше.

Виконання дохідної частини зведеного бюджету за 2017 року становило 220,5 млрд грн, що на 57,1 млрд грн, або на 34,9 % більше аналогічного показника попереднього року.

Річний план виконано на 24,3 %. Відповідний рівень фактичних надходжень у 2016 році становив 20,9 %.

Таблиця 2.1

Таблиця 2.1 Видатки зведеного , державного та місцевих бюджетів
України 2015-2018 рр

Роки	2015			2016			2017		
	Річний план, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконання, %	Річний план, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконання, %	Річний план, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконання, %
Видатки									
Зведений бюджет, ут. ч.	631 429,5	126 028,3	20,0	778 485,5	159 996,5	20,6	975 886,9	216 533,1	22,2
Заг. фонд	573 882,5	113 337,9	19,7	705 595,6	148 984,3	21,1	859 217,4	201 237,3	23,4
Спец.фонд	57 547,0	12 690,4	22,1	72 889,9	11 012,2	15,1	116 669,5	15 295,8	13,1
Держ. бюджет (безурах. міжбюдж. трансферті в), ут. ч.:	390 888,7	73 497,1	18,8	488 246,0	95 535,0	19,6	553 235,5	108 541,9	19,6
Заг. фонд	362 39,2	68 609,9	18,9	451 394,3	89 176,3	19,8	498 451,8	99 810,5	20,0
Спец. фонд	28499,5	4 87,2	17,1	36 851,7	6 358,7	17,3	54 783,7	8 731,5	15,9
Держ. бюдж. зурах. міжбюдж. трансферті в), ут. ч.:	240 540,8	52 531,2	21,8	290 239,5	64 461,5	22,2	422 651,4	107 991,1	25,6
заг. фонд	211 493,3	44 728,0	21,1	254 201,3	59 808,0	23,5	360 765,6	101 426,8	28,1
спец.фонд	29 047,5	7 803,2	26,9	36 038,2	4 653,5	12,9	61 885,8	6 564,3	10,6
Міжбюдж. Трансферт и, ут. ч.:	569 768,0	108 771,2	19,1	671 514,8	140 158,5	20,9	804 081,5	184 559,7	23,0
заг. фонд	537 566,7	103 884,0	19,3	633 587,0	133 776,9	21,1	739 707,3	175 828,3	23,8
спец. фонд	32 201,3	4 887,2	15,2	37 927,8	6 381,6	16,8	64 374,1	8 731,5	13,6
Міжбюдж. трансферти , разом:	178 879,2	35 274,1	19,7	183 268,8	44 623,5	24,3	250 846,0	76 017,8	30,3

Таблиця 2.2

Таблиця 2.2 Доходи зведеного, державного та місцевих бюджетів 2015-2018 рр

Роки Доходи	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Зведений бюджет, млрд грн, у т. ч.:	140,3	163,4	220,5	254,2
заг. фонд;	128,2	151,2	203,4	22,2
спец. фонд	12,1	12,2	17,1	19,2
Держ. бюджет (без урах. бюдж. трансфертів), млрд грн, у т. ч.:	112,5	128,3	173,3	212,3
Частка у доходах зведеного бюджету, %	80,2	78,5	78,2	77,6
заг. фонд;	106,7	120,7	161,5	182,4
спец. фонд.	5,8	7,6	11,8	13,6
Місцеві бюджети (без урах. міжбюдж. трансфертів), млрд грн, у т. ч.:	27,8	35,1	47,2	53,2
частка у доходах зведеного бюджету, %	19,8	21,5	21,8	22,3
заг. фонд;	21,5	30,5	41,9	46,2
спец. фонд.	6,3	4,6	5,3	6,2

Загалом за три останні роки Україна наближається до показників країн ЦСЄ(Центральна та Східна Європа) у сфері витрат на соціальний захист (з 15,4 до 13,9% від ВВП), обслуговуванні боргу (з 3,6% до 3,2% від ВВП) економічній діяльності (з 4,3% до 4,4% від ВВП). У той час, варто враховувати й особливості зовнішньополітичної ситуації. В Україні на оборону доводиться витрачати більше, задля підтримання рівня розвитку обороноздатності країни.

До дохідної частини державного бюджету з урахуванням міжбюджетних трансфертів надійшло 174,8 млрд грн, що на 45,6 млрд грн, або на 35,5 % більше аналогічного показника 2016 року. У тому числі до загального фонду державного бюджету надійшло 162,5 млрд грн, до спеціального – 12,3 млрд грн.

Виконання дохідної частини державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів становило 173,3 млрд грн, що на 45,0 млрд грн, або на 35,1 % більше відповідного показника попереднього року.

Річний план виконано на 23,8 %. Водночас план за січень – березень з урахуванням внесених змін виконано на 110,7 %, що свідчить про високу ймовірність перевиконання поточного плану за результатами року, а отже, дає підстави для перегляду річного показника доходів у бік збільшення вже за результатами I кварталу.

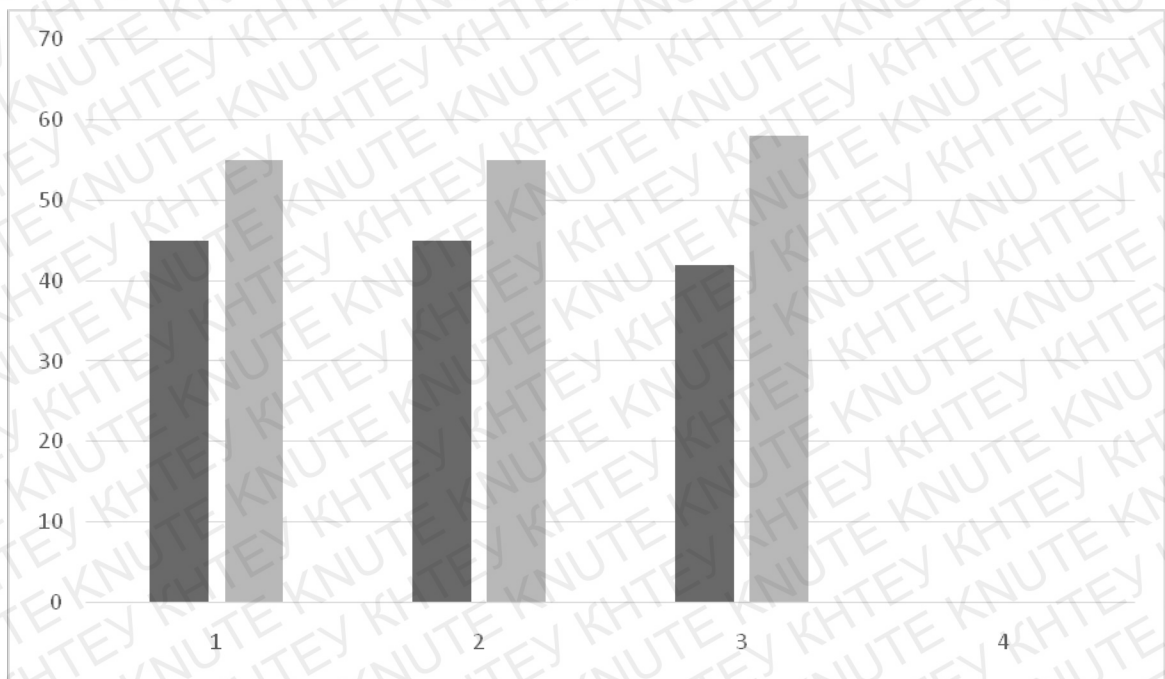

Рис. 2.2 Структура видатків бюджетних фондів України 2017-2019 рр.

Останні роки спостерігалася тенденція до зростання частки місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету. Але аналіз видатків проекту бюджету на 2019 рік показує зворотну тенденцію: частка видатків державного бюджету зросла з 55 до 58%, а частка місцевих видатків зменшилася з 45 до 42%.

У структурі видатків державного бюджету відсутні серйозні зміни порівняно з 2018 роком. Основну частку займають соціальний захист та соціальне забезпечення, громадський порядок, безпека та судова влада, оборона та загальнодержавні витрати також прослідковується збільшення видатків на армію та держуправління.

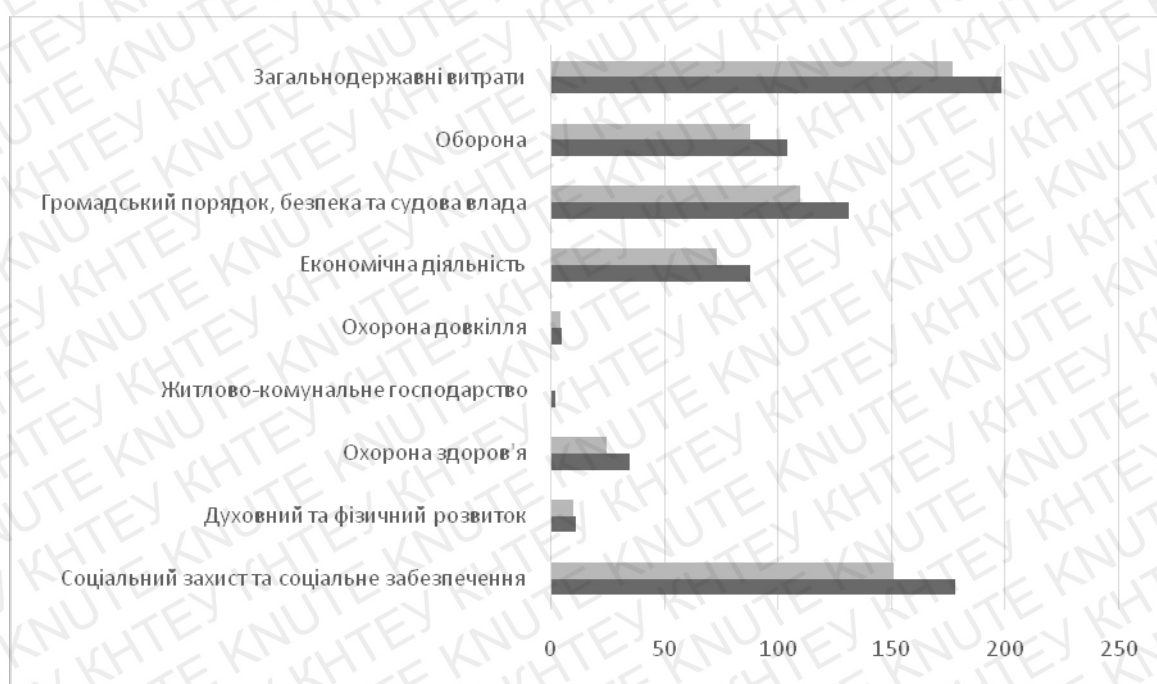

Рис. 2.3 Показники видатків Державного бюджету України в 2018 та 2019 рр.

Структура видатків місцевих бюджетів не зазнала суттєвих змін порівняно з попереднім роком. (див.рис.2.4) Найбільшу частку в структурі видатків займають такі сфери, як соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я та економічна діяльність.

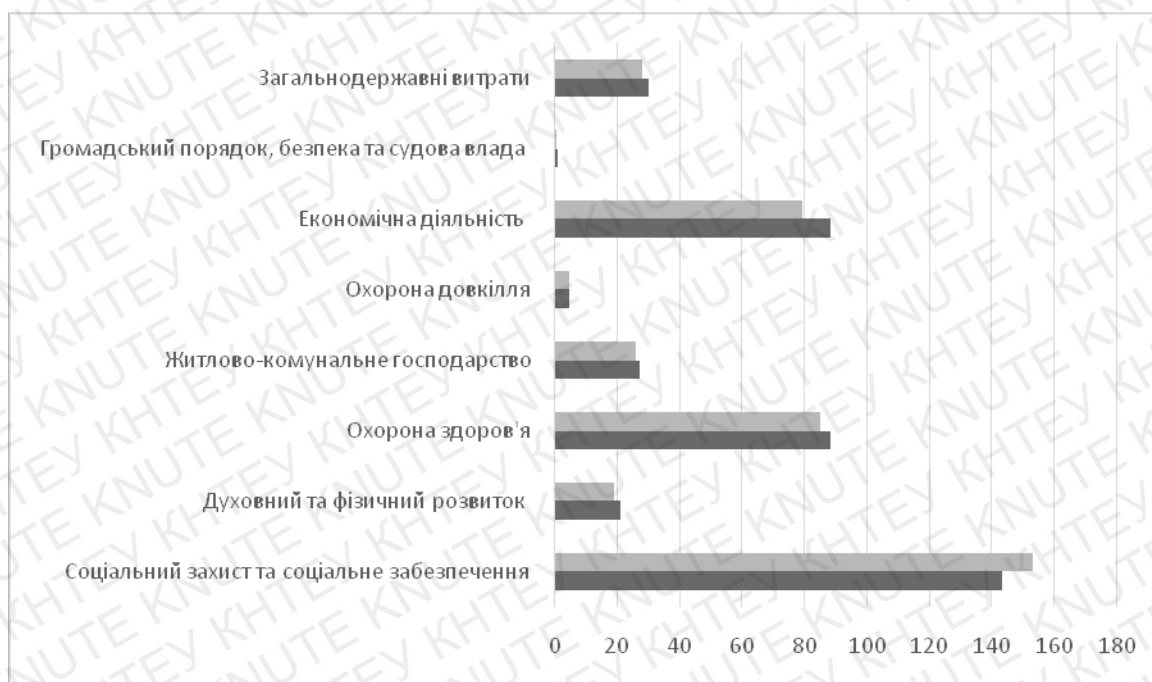

Рис. 2.4. Показники видатків місцевих бюджетів України в 2018 та 2019 рр.

У деяких сферах спостерігається збільшення видатків порівняно з 2018 роком, зокрема:

- економічна діяльність – на 9 млрд грн (з 79 до 88 млрд грн);
- загальнодержавні витрати – на 2 млрд грн (з 28 до 30 млрд грн);
- духовний та фізичний розвиток – на 2 млрд грн (з 19 до 21 млрд грн);
- охорона здоров'я – на 3 млрд грн (з 85 до 88 млрд грн).

У сфері соціального захисту та соціального забезпечення видатки порівняно з 2018 роком зменшуються – з 153 до 143 млрд грн.

У загальному фонді державного бюджету на 2019 рік видатки розвитку становлять 80,5 млрд грн, а видатки споживання – 911 млрд грн. (див.рис.2.5)

У бюджеті 2018 року ці показники були на рівні 85 і 821 млрд грн відповідно. У спеціальному фонді державного бюджету видатки споживання на

2019 рік – 52 млрд грн, видатки розвитку – 49 млрд грн. У 2018 році ці показники становили 32 та 50 млрд грн відповідно.

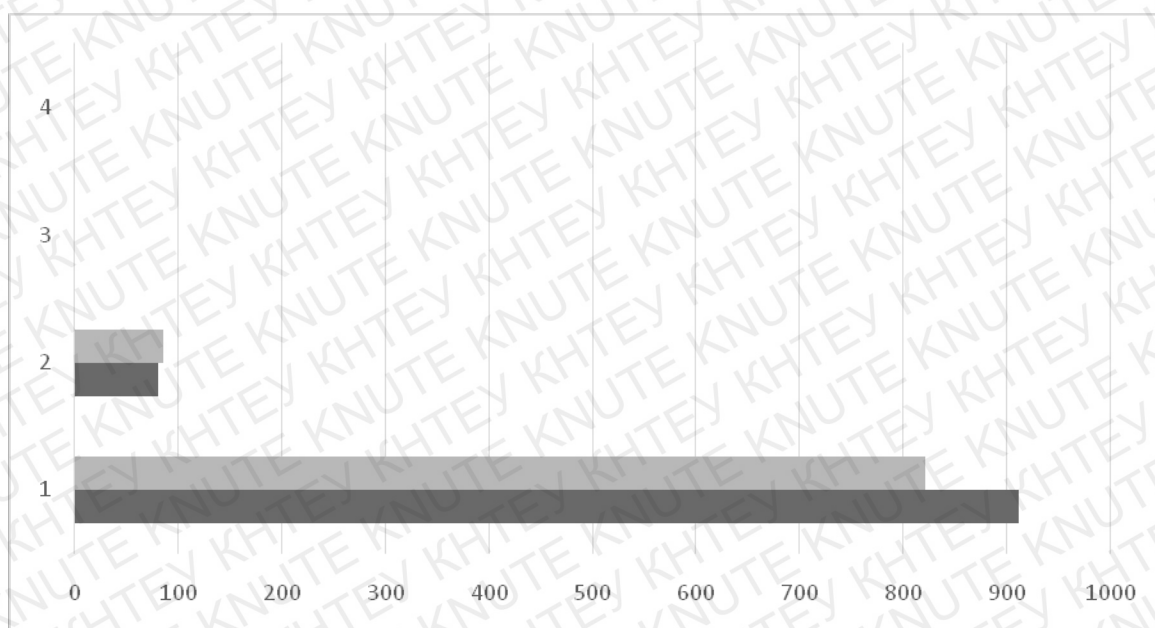

Рис. 2.5. Показники видатків розвитку та споживання в загальному фонді державного бюджету в 2018 та 2019 рр.

Порівняно з бюджетом 2018 року видатки розвитку на 2019 рік зменшилися на 5 млрд грн, видатки споживання збільшилися на 90 млрд грн.

У спеціальному фонді державного бюджету на 2019 рік видатки розвитку зменшилися на 1 млрд грн, видатки споживання збільшилися на 21 млрд грн. (див.рис.2.6)

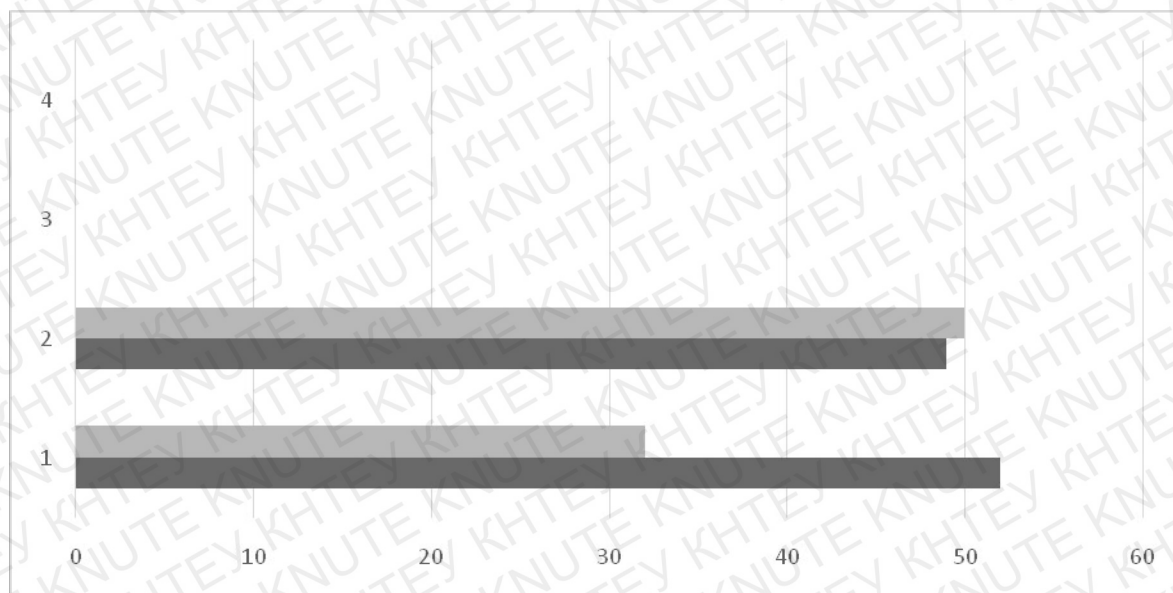

Рис. 2.6. Показники видатків розвитку та споживання в спеціальному фонді державного бюджету в 2018 та 2019 рр.

Аналіз проекту бюджету за видатками на 2019 рік вказує на збільшення видатків зведеного бюджету на 130 млрд грн порівняно з 2018 роком – до 1,3 трлн грн. Зокрема, видатки зростають на соціальний захист та соціальне забезпечення – на 27 млрд грн, загальнодержавні витрати – на 21 млрд грн, оборону – на 16 млрд грн, громадський порядок, безпеку та судову владу – на 21 млрд грн.

У Міністерстві фінансів спостерігається велика різниця між запланованими витратами та фактичними у виконанні програми «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та допомоги по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу» (КПКВ 3511340), яка становить 1,1 млрд грн. Слід відмітити, що плановий показник було передбачено на рівні 52 млрд грн. У відносному вираженні бюджетна програма виконана на 97%.

Міністерстві освіти має високий відсоток виконання бюджетних програм – 97%. Велика різниця у грошовому вимірі виникла через бюджетну програму «Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам» (КПКВ 2211190), де невиконання між запланованим та фактичним обсягом становить

900 млн грн, що спричинене суттєвим недофінансуванням бюджетної програми. У відносному вираженні програма виконана на 98%.

Досить великий перелік бюджетних програм, які не виконано в повному обсязі, у МЗС.

У відносному значенні фактичне виконання за всіма бюджетними програмами становить 89%. У грошовому вимірі найбільша різниця між плановими та фактичними витратами виникла в таких програмах:

- «Функціонування закордонних дипломатичних установ України та розширення мережі власності України для потреб цих установ» (КПКВ 1401030) – на загальну суму 3 млрд грн, різниця між плановими та фактичними витратами – 386 млн грн.
- «Керівництво та управління у сфері державної політики щодо зовнішніх відносин» (КПКВ1401010) – на загальну суму 239 млн грн, різниця між плановими та фактичними витратами – 21 млн грн.

Деякі бюджетні програми виконані менш ніж наполовину. Наприклад, обсяг виконання програми «Забезпечення головування України у міжнародних інституціях» (КПКВ 1401060) – 46%.

Фактично не виконана бюджетна програма МОЗ «Покращення якості променевої терапії при лікуванні онкологічних захворювань в Національному інституті раку» (КПКВ 2301830) на загальну суму 13 млн грн. Обсяг виконання програми – 2%.

Інші розпорядники бюджетних коштів мають відносно невисокий рівень невиконання бюджетних програм, а суми невиконання порівняно невеликі.

Отже, важливим фактором, який впливає на розмір видатків у 2019 році, є обслуговування зовнішнього боргу держави. Загальні виплати за державним боргом у 2019 році становитимуть 396,3 млрд грн, або майже 40% від усіх запланованих видатків. [14]

Як і раніше, основна частина видатків буде направлена на: соціальні видатки, покриття пенсій, освіти, обслуговування боргу, громадський порядок,

безпеку, судову владу. На фінансування економічної діяльності, охорони здоров'я, виконання загальнодержавних функцій (без обслуговування боргу), житлово-комунального господарства та духовний і фізичний розвиток Україна витрачатиме у відсотковому значенні менше. В цьогорічному бюджеті серед іншого, знову зросли видатки на армію та управлінський апарат.

2.2. Оцінка результативності застосування програмно-цільового методу.

Сучасний стан функціонування вітчизняної бюджетної системи потребує підвищення прозорості у процесах формування та використання державних фінансів через неспівмірність перерозподілу національного продукту та отриманих соціально-економічних ефектів. Традиційні інструменти підвищення ефективності використання бюджетних коштів практично себе вичерпали, а отже, не здатні забезпечити вирішення існуючих проблем незбалансованості бюджетів (як державного, так і місцевих), як наслідок – низька якість адміністративних послуг.

З іншого боку, існує чітке розуміння того, що, попри надмірну турбулентність світової економіки останніх років, євроінтеграційний вибір визначає майбутнє України. Інтеграція України в європейське співтовариство передбачає модернізацію національної фінансової системи, всі ланки і сфери якої мають функціонувати на ринкових засадах; гармонізацію фінансового законодавства з міжнародними критеріями і вимогами. При цьому однією з

важливих передумов входження нашої країни у європейський простір є реформування бюджетного процесу. Йдеться про перехід на середньострокове бюджетне планування, орієнтоване на результат, головним інструментом якого є програмно-цільовий метод (далі – ПЦМ) управління, – за своєю суттю він усуває недоліки витратної моделі формування бюджетів та слугує ефективним механізмом організації бюджетних витрат, тобто забезпечує досягнення максимального результату з меншими витратами.

Згідно зі ст. 20 Бюджетного кодексу України, в бюджетному процесі ПЦМ застосовується на рівні державного та місцевих бюджетів (за рішенням Верховної Ради АР Крим, відповідної місцевої ради). У цій статті також чітко встановлено підпорядкованість розпорядників при виконанні бюджетної програми. Бюджетна програма визначається головним розпорядником бюджетних коштів, який призначає її відповідального виконавця. До процесу виконання бюджетної програми можуть залучатися розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня. Забезпечувати цільове та ефективне використання бюджетних коштів має відповідальний виконавець. Така підпорядкованість сприятиме систематизації наявних бюджетних програм, а також чіткому розмежуванню повноважень і відповідальності виконавців.

Сутність програмно-цільового методу складання бюджету полягає в тому, що процес формування бюджету починається із зосередження уваги спершу на результатах, яких необхідно досягти, а вже потім на ресурсах, потрібних для досягнення цих результатів [9, с. 49]. Враховуючи те, що програмно-цільовий метод складання бюджету базується на результатах діяльності і досягненнях місцевого уряду, він сприяє підвищенню дієвості та ефективності місцевого самоврядування.

В Україні ПЦМ у бюджетному процесі запроваджено у практику ще з 2002 року із прийняттям «Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі України», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 № 538. У Концепції метою застосування ПЦМ визначено встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням

бюджетних коштів та результатами їх використання. Зазначено такі елементи ПЦМ, як: формування бюджету у розрізі бюджетних програм; відповідальні виконавці бюджетних програм; прив'язка коду бюджетної програми до коду функціональної класифікації видатків бюджету; складники бюджетної програми (мета, завдання, напрями діяльності, показники результативності); застосування середньострокового бюджетного планування; паспорт бюджетної програми [19].

Згідно зі ст. 2 Бюджетного кодексу України ПЦМ у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів із застосуванням оцінки ефективності їх використання на всіх стадіях бюджетного процесу [5, с. 2]. Бюджетний кодекс України передбачає обов'язковість застосування ПЦМ на державному та місцевому рівнях із проведенням оцінки ефективності бюджетних програм [6, с. 20].

Бюджетний кодекс України також передбачається складання головними розпорядниками бюджетних коштів прогнозу бюджетних показників на наступні за плановим два бюджетних періоди [6, ст. 21] взаємоузгоджено із завданнями та пріоритетами соціально-економічного розвитку країни як підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету [21, с. 47]. Таким чином, в основу ПЦМ в бюджетному процесі покладено підхід, особливістю якого є те, що спочатку визначаються результати, яких необхідно досягти, а вже потім вирішується питання про те, які бюджетні кошти необхідні для досягнення цих результатів. Характерними ознаками ПЦМ є: зосередженість на результатах, які мають бути досягнуті внаслідок виконання бюджетних програм; можливість оцінки наслідків бюджетних рішень у процесі їх прийняття; посилення відповідальності за витрачання бюджетних коштів; можливість проведення ґрунтового аналізу витрат бюджетних коштів на основі показників результативності; забезпечення прозорості бюджетного процесу.

В Україні програмно-цільовий метод як найбільш розвинута форма бюджетування активно застосовується на рівні державного та місцевих

бюджетів. Особливими складовими програмно-цільового методу є бюджетні програми, їх відповідальні виконавці, паспорти, результативні показники бюджетних програм.

Відповідальний виконавець бюджетних програм визначається головним розпорядником фінансових коштів за погодженням з Міністерством фінансів України. Відповідальним виконавцем бюджетних програм може бути головний розпорядник бюджетних коштів за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми в системі головного розпорядника, виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання фінансових коштів протягом усього строку реалізації відповідних програм у межах визначених бюджетних призначень.

Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінювання її ефективності. Вони включають кількісні та якісні показники, які визначають результативність програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань.

Перехід до середньострокового бюджетного планування насамперед потребує визначення цільового завдання його організації. Аналіз міжнародного досвіду бюджетного планування і практики дає можливість виділити такі позитивні моменти:

- - відображення основних напрямів бюджетної політики, що здійснюється органами законодавчої й виконавчої влади в державі;
- - вибір раціональних способів бюджетного забезпечення передбачуваного рівня економічного й соціального розвитку на основі ефективного використання наявних у суспільстві фінансових ресурсів;
- - здійснення необхідного рівня перерозподілу бюджетних ресурсів для економічного розвитку й підвищення суспільного добробуту;
- - установа раціональних форм мобілізації бюджетних ресурсів і на цій основі визначення їх оптимальної структури.

Організація середньострокового бюджетного планування може бути ефективною тоді, коли в неї закладатимуться науково обгрунтовані принципи, до яких належать:

- - комплексний підхід до основних параметрів економічного зростання й соціального розвитку в тісному взаємозв'язку з наявними бюджетними можливостями;
- - оптимальне використання бюджетних ресурсів із метою першочергового забезпечення бюджетними ресурсами пріоритетних напрямів розвитку економіки й соціальної сфери;
- - раціональне визначення джерел одержання бюджетних ресурсів та їх перерозподілу через окремі ланки бюджетної системи;
- - єдність і системність у використанні бюджетних показників, здійснення бюджетних розрахунків, застосування єдиних методичних підходів до прогнозування тенденцій і напрямів розвитку;
- - наукове обгрунтування планів, що передбачає реальність прогнозних розрахунків, їх економічну обгрунтованість, використання прогресивних сучасних форм і методів бюджетних технологій бюджетування;
- - виділення бюджетних ресурсів з урахуванням результативності їх використання;
- - конкурентність розподілу частини бюджетних ресурсів за результатами оцінювання ефективності використання бюджетних коштів;
- - гарантованість виконання чинних бюджетних зобов'язань;
- - спадкоємність прогнозних бюджетних показників за конкретними роками в межах щорічно розроблюваного прогнозу на відповідний строк; фінансова відповідальність; прозорість, публічність.

Бюджетне прогнозування, установлене на середньостроковий період, має бути відносно постійними, оскільки вони є орієнтиром для органів влади при розробленні ними програм і заходів, спрямованих на розв'язання завдань і досягнення цілей державної політики. Однак прийняття багаторічних бюджетів саме по собі не гарантує спадкоємності і стабільності

бюджетної політики, якщо немає достатньо надійних прогнозів параметрів економічного й соціального розвитку. У зв'язку з цим в Україні необхідно підвищити достовірність і надійність макроекономічних прогнозів. На сьогодні макропрогнозування не дає змоги здійснювати достатньо достовірне навіть річне планування: фактичні показники виконання державного бюджету в окремі роки суттєво відхиляються від запланованих параметрів, а зміни в Законі про Державний бюджет України на відповідний фінансовий рік унаслідок зміни основних бюджетних параметрів вносяться по кілька разів на рік. Однак необхідно зазначити, що це багато в чому обумовлено не тільки якістю прогнозів, а й станом (нестабільністю) економіки і фінансів, та світових фінансових ринків.

Проаналізувавши програмно-цільовий метод, можемо зробити відповідні висновки, а саме:

- програмно-цільове бюджетування є вкрай важливим та лише одним зі структурних елементів цілого ряду реформ державного управління, спрямованих на поліпшення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- запровадження програмно-цільового бюджетування полягає у наявності ефективної системи фінансового контролю, звітності та аудиту;

- обов'язковим елементом є побудова систем моніторингу та оцінки програм і діяльності їх виконавців;

- існують певні труднощі у вимірюванні результатів. Подеколи вплив програми може виявити себе лише через деякий час після виконання певних завдань програми (або програми в цілому), і тому інколи результативність окремих етапів реалізації програми може бути непоказовою або помилковою;

- програмно-цільове бюджетування впроваджується поступово: окремі його елементи спочатку вводяться й перевіряються, а з часом, тобто з розвитком самого процесу бюджетування, модифікуються.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В Україні

3.1. Напрями розвитку системи бюджетного планування

Основним інструментом державного регулювання соціально економічного розвитку країни є перспективне бюджетне планування, зміст якого полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньо- та довгостроковий періоди, зважаючи на необхідність виконання завдань, що постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. Проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання найважливіших проблем державного впливу на економічний розвиток. Розробка і реалізація бюджетної стратегії є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток країни. З метою активізації впливу бюджетної стратегії на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й

прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю [2, с. 48].

Бюджетного планування досягає обґрунтовані пропорції в розподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки і територіями країни, забезпечуються фінансовими ресурсами пріоритетні сфери економічної діяльності, проводиться єдина фінансова політика у державі. Бюджетне планування відіграє важливу роль у розподілі валового внутрішнього продукту на фонди споживання і нагромадження та у забезпеченні збалансованого розвитку економіки країни [9, с. 48]. Формування бюджету є процесом визначення джерел створення і напрямів використання бюджетних ресурсів в економіці держави з метою забезпечення її соціально-економічного розвитку. Цей процес передбачає застосування певних методів планування, які найбільш вдало можуть задовольнити його умови та цілі у певній країні. Методами планування є такі: коефіцієнтів, нормативний, балансовий, прямого розрахунку, екстраполяції, економічного аналізу та програмно-цільовий метод планування бюджету [9, с. 50]. Питання формування видатків бюджету відіграють вагомую роль у досягненні поставлених завдань соціально-економічного розвитку країни, виконанні державою відповідних суспільних функцій.

Здатність видатків бюджету як важливого інструменту макроекономічної політики впливати на економічні процеси в державі забезпечується передусім фінансуванням структурної перебудови економіки, інноваційних, конкурентоспроможних технологій, пріоритетних наукових досліджень. Фінансування соціальної інфраструктури позитивно впливає на збереження та прискорення розвитку людського капіталу, підвищення якості соціального захисту малозабезпечених верств населення, освітянських, медичних послуг.

Середньострокове бюджетне планування є інструментом формування послідовної та виваженої бюджетної політики держави.

Середньостроковий бюджетний планування сприяє досягненню вищого рівня стабільності і передбачуваності економічної ситуації в країні.

Середньострокове бюджетне планування (ССБП) – це формування головними розпорядниками бюджетних коштів плану своєї діяльності на середньостроковий період, визначення обсягів необхідних коштів для досягнення поставлених цілей у середньостроковій перспективі. Середньострокові плани розробляються на термін від 1 до 5 років.

Переваги середньострокового бюджетного планування:

- ❖ Базується на чітко сформульованих цілях і пріоритетах бюджетної політики;
- ❖ Дає оцінку відповідності поточної політики та її майбутнього впровадження фіскальній стратегії держави;
- ❖ Надає бюджетному процесу риси безперервності й наступності;
- ❖ Покращує ефективність розподілу державних ресурсів, підвищуючи прозорість і підзвітність у бюджетному процесі й забезпечуючи механізм систематичного перегляду бюджетних зобов'язань і пріоритетів витрачання бюджетних коштів;
- ❖ Може слугувати своєрідним механізмом підвищення взаємодії між різними державними установами, заохочуючи галузеві міністерства до вищого рівня залученості у бюджетний процес.

Є також і недоліки середньострокового бюджетного планування:

- Надмірне покладання на оцінки майбутніх показників при формуванні бюджету, що може призвести до негнучкості у фіскальній політиці;
- Оптимістичні проектування багаторічного бюджету, які можуть бути використані як виправдання для необґрунтованих програм витрачання державних коштів;
- Багаторічне бюджетування може бути складним і адміністративно затратним інструментом.

Для зменшення впливу негативних факторів в середньостроковому бюджетному плануванні застосовуються основні підходи до прогнозування показників бюджетного планування:

- Експертне прогнозування бюджетного планування здійснюється фахівцями, добре обізнаними із особливостями бюджетного планування, формуванням дохідної та видаткової частини.
- Економічне прогнозування використовує статистичні та математичні методи, водночас його головними недоліками є невисока точність результатів прогнозування і значний обсяг інформації, необхідний для його реалізації.

Функції середньострокового бюджетного планування:

1. Середньострокове бюджетне планування є важливим інструментом для органів, що формують фіскальну політику, оскільки надає змогу розширити період оцінки наслідків рішень у сфері бюджетно-податкової політики понад один бюджетний період. ССБП складається на основі макроекономічних прогнозів, а тому дозволяє визначити, чи у середньостроковій перспективі уряд матиме достатньо коштів для фінансування всіх прийнятих програм. Тому органи, що визначають бюджетно-податкову політику, здійснюють на середньострокову перспективу розрахунки основних бюджетних показників (сальдо бюджету та борг, видатки, доходи, а також їх складові) на рівні всього сектора загального державного управління.

2. Середньострокове бюджетне планування також надає змогу ефективно вирішити проблему постійного браку коштів для фінансування усіх заходів та програм, що лобіюються різними групами суспільства, що є головною причиною подальшого зростання рівнів дефіциту бюджету та державного боргу.

3. Середньострокове бюджетне планування є одним з важливих інструментів вдосконалення процесу формування фіскальної політики. За його відсутності зростає ризик того, що видатки бюджету будуть перерозподілятися в результаті прийняття рішень щодо виділення додаткових коштів, для чого необхідно переглядати попередні або теперішні рішення. У випадку, коли попередні рішення приймалися політичними опонентами, перегляд програм фінансування може мати політичний підтекст.

Окрім виконання стабілізаційної функції, середньострокове планування є інструментом розв'язання таких важливих проблем:

- підвищення ефективності бюджетного процесу та фінансової дисципліни;
- посилення прозорості та ефективності витрачання бюджетних коштів;
- сприяння розвитку інноваційного потенціалу та інвестиційної привабливості країни.

З метою розвитку системи планування видаткової частини державного бюджету необхідним є розробка методологічних засад складання органами влади планів діяльності на відповідний період на основі цілей, завдань та очікуваних результатів функціонування у перспективі відповідно до встановлених пріоритетів у державних програмних документах. Важливим є поглиблення взаємозв'язку між стратегічними планами діяльності розпорядника та плануванням бюджету шляхом запровадження планування за відповідною методологією. На основі розробленої структурно-функціональної моделі планування та виконання видаткової частини бюджету розвинуто положення щодо доцільності інституційних змін механізму бюджетного регулювання [29, с. 130].

На дієвість бюджетного регулювання суттєво впливає функціональна структура видатків бюджету, яка відіграє вагомую роль у розподілі ресурсів між різними секторами економіки, формуванні сукупного попиту та досягненні суспільного розвитку.

Формування видатків бюджету повинно здійснюватися із врахуванням циклічності економічного розвитку, необхідності забезпечення достатнього рівня інституційних перетворень економічного середовища, використання дієвих бюджетних механізмів, інтеграції у бюджетний процес середньострокового бюджетного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, удосконалення системи моніторингу ефективності бюджетних програм. Принципи та механізми на яких ґрунтується система

планування видатків бюджету виступають в якості інструменту державного регулювання економіки.

Створення необхідних умов функціонування дієвої системи формування видатків бюджету відбувається під впливом структурних суспільних змін та залежать від інституційної спроможності економіки. На рівень якості планування бюджетних видатків впливають ефективність управлінських рішень учасників бюджетного процесу, ступінь їх спрямування на досягнення стратегічних цілей розвитку країни, врахування результатів аналізу поточного соціально-економічного стану, напрацьованого досвіду та оцінки відповідних прогнозних показників. Використання видатків бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, її структурної перебудови, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку ринкових відносин, підтримки стратегічних галузей економіки, у тому числі, що спрямовані на внутрішнє споживання.

Бюджетне регулювання у сфері видатків як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, є однією з важливих складових фінансової політики держави, за своїм призначенням спрямовується на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку країни. Важливим напрямом регулюючої ролі видатків бюджету є вплив на якісний рівень суспільних послуг та соціального забезпечення населення в країні. Формування бюджетної політики у сфері видатків здійснюється із врахуванням обґрунтованих напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямовується на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію та прозорість системи державних фінансів, достатніх темпів економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки.

На етапі економічних перетворень у країні посилюється регулююча роль бюджету, яка полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту (ВВП) між сферами економічної діяльності, адміністративнотериторіальними

одинацями країни, різними соціальними групами населення для забезпечення ефективності соціально-економічного розвитку. Держава відіграє активну роль у регулюванні економічних процесів, належному забезпеченні соціального захисту громадян. Бюджетна політика суттєво впливає на темпи економічного розвитку країни, створення оптимальних умов для структурної перебудови економіки, активізацію процесів інноваційного розвитку, сприяє розбудові соціальної інфраструктури, що є передумовами забезпечення дієвого суспільного розвитку [7, с. 61].

Оскільки бюджет виступає одним із основних інструментів державного регулювання економіки, становлення ефективної бюджетної системи є необхідною умовою для досягнення економічного розвитку будь-якої країни. Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати бюджетну рівновагу та дієвий вплив на соціально-економічні процеси. Механізм формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення всебічного розвитку суспільства.

Особливо важливо вирішити це завдання для транзитивних економік, які відзначаються динамізмом суспільного середовища, тому необхідні підвищення ролі бюджетної політики у системі державного регулювання та розробка концептуальних засад побудови її ефективної моделі. Бюджетна і монетарна політики є важливими інструментами впливу на рівень розвитку економіки. Особливого значення набуває регулювання бюджетних і грошово-кредитних відносин в умовах трансформаційної економіки.

Основним інструментом державного регулювання соціально економічного розвитку є перспективне бюджетне планування зміст якого полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньостроковий період, зважаючи на необхідність виконання завдань, які постають перед суспільством на певному етапі його розвитку. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для розв'язання важливих проблем державного впливу на економічний розвиток. Проведення

цілеспрямованої бюджетної політики передбачає запровадження стратегічного бюджетного планування, яке є необхідною умовою посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток країни. З метою активізації впливу бюджетної системи на розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю [10, с. 31].

Поряд із запровадженням у бюджетний процес програмно-цільового методу планування бюджету з метою суттєвого підвищення рівня державного регулювання у сфері видатків бюджету необхідним є удосконалення теоретичних положень та методологічних засад зазначеного методу. Наукове обґрунтування удосконалення методології функціонування програмно-цільового методу планування видаткової частини бюджету покращить якість і збалансованість системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку держави, надасть можливість підвищити дієвість державного регулювання фінансово-бюджетних відносин у системі макроекономічного розвитку. Перехід від управління видатками до управління відповідними результатами як складової програмно-цільового методу планування бюджету є необхідним задля посилення впливу держави на економічний розвиток. Для забезпечення дієвого контролю за ефективним використанням бюджетних коштів важливе значення має застосування відповідних принципів при формуванні бюджетних програм.

Бюджетні програми повинні мати чітку структуру, їхні завдання та напрями мають бути достатньою мірою деталізовані, що уможливить гнучке управління програмами, контрольованість їх виконання, прозорість; обсяг кожної програми має бути оптимальним для забезпечення ефективності управління та успішної її реалізації; необхідне встановлення чіткого взаємозв'язку між витрачанням бюджетних коштів і очікуваними результатами виконання програм, що надасть можливість приймати обґрунтовані рішення в

умовах обмеженості бюджетних ресурсів; мають бути враховані всі напрями здійснених витрат як капітальних, так і поточних у вигляді співвідношення бюджетних затрат і отриманих результатів при оцінці ефективності програми; повинна забезпечуватися чітка управлінська підзвітність у процесі реалізації програм.

Формування бюджетних програм сприяє прийняттю більш ефективних рішень щодо необхідності та доцільності здійснення видатків за рахунок бюджетних коштів, створенню таких умов для розробки і реалізації бюджетної політики, за яких стає можливим прийняття значно оптимальніших фінансових рішень стосовно обсягів видатків бюджету. За результатами виконання бюджетних програм розпорядник бюджетних коштів складає річний звіт про виконання паспортів бюджетних програм, який разом із іншими видами звітності є підставою для визначення фактичних результативних показників та аналізу ефективності виконання кожної бюджетної програми, що враховується при прийнятті рішення про фінансування у наступних бюджетних періодах. Квартальний звіт про виконання паспортів бюджетних програм є підставою для визначення фактичних результативних показників, аналізу ефективності виконання кожної бюджетної програми та врегулювання проблемних питань, що виникають у процесі їх виконання. Застосування результативних показників бюджетної програми сприяє якісному та кількісному аналізу стану виконання програми в частині фінансового забезпечення реалізації її заходів та ефективного виконання, дає змогу дослідити ефективність використання бюджетних коштів, співвідношення досягнутих результатів та витрат, необхідність програми, її тривалість, відповідність визначеній меті, порівняти результати виконання бюджетних програм у динаміці за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів.

У країнах ЄС наприкінці минулого століття було визначено, що бюджетний процес буде заснований на методології розробки, ухвалення і виконання бюджету визначає перехід до середньострокового бюджетного планування. Цей метод надав можливість для розробки і виконання бюджетних

програм, що виходять за часові межі року та припускає планування витрат на основі розділення діючих зобов'язань. Таким чином, на початку трирічного планування видаткова частина бюджетів визначалась відповідно до прийнятих раніше зобов'язань. Додаткові засоби, що виникали у міру просування усередині трирічного циклу, спрямовувалися на фінансування нових зобов'язань відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Особливості регулювання бюджетної сфери у країнах ЄС полягають у використанні середньострокового планування бюджетних доходів, видатків, бюджетного дефіциту, обсягу державного боргу. Однак через коливання економічної кон'юнктури виникають певні труднощі щодо здійснення ефективної бюджетної політики.

Наразі основними завданнями бюджетної політики є обмеження розмірів дефіциту бюджету та державного боргу з одночасним стимулюванням інноваційних процесів, що вимагає виваженого управління бюджетними ресурсами. Дієвим підходом до бюджетного планування є програмно-цільовий метод, який ґрунтується на раціональному управлінні бюджетними коштами та спрямований на вирішення соціально-економічних питань, що стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку. Формування бюджету за програмно-цільовим методом дозволяє визначити бюджетні показники на основі планування відповідних суспільно значущих завдань на рівні держави, адміністративно-територіальних одиниць, відповідних галузей економіки, соціальної сфери, забезпечити розробку дієвих заходів щодо їх досягнення у встановлені терміни. Програмно-цільовий метод планування видатків є інструментом середньострокового бюджетного планування, за допомогою якого забезпечується формування структури видатків на перспективу за пріоритетами, що відповідають стратегічним цілям держави з метою реалізації завдань соціального та економічного розвитку країни [2, с. 49].

Із метою проведення збалансованої бюджетної політики необхідно розвивати методологічні засади середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету,

посилювати взаємозв'язок річного і перспективного бюджетного планування, застосовувати сучасні форми і методи управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнювати фінансову основу місцевих бюджетів, удосконалювати систему державного внутрішнього фінансового контролю та посилювати відповідальність учасників бюджетного процесу; посилювати стимулюючу функцію податкової системи відповідно до пріоритетів державної політики соціально-економічного розвитку. Для розробки і реалізації дієвого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися на базі циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму.

Упорядкування бюджетних програм здійснюється з урахуванням планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, спрямованих на виконання покладених на них функцій та завдань. Вагомим є розроблення та запровадження оцінки виконання програм шляхом порівняння результатів виконання бюджетних програм між розпорядниками коштів та головними розпорядниками коштів, визначення найбільш ефективних бюджетних програм, планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватися на основі кінцевих стратегічних цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів [7, с. 21].

Бюджетне регулювання на сучасному етапі розвитку включає комплекс науково-обґрунтованих заходів держави щодо зміцнення і збільшення дохідної частини державного бюджету, посилення соціальної спрямованості бюджетних видатків, забезпечення макроекономічної стабілізації. Система бюджетного регулювання включає такі складові: податкова політика, доходи і видатки бюджету, дефіцит (профіцит) бюджету, державний борг, міжбюджетна політика, стан економічного розвитку у поточному періоді, загальна соціально-економічна політика уряду. На кожній стадії бюджетного процесу усі його

учасники – під час складання, виконання, звітування про виконання бюджету – намагаються максимально досягнути запланованих цілей, залучаючи при цьому мінімальний обсяг бюджетних коштів при досягненні максимального фінансового результату. Важливу роль у соціально-економічному розвитку країни займають доходи бюджету. Акумуляування фінансових ресурсів у державному та місцевих бюджетах забезпечує проведення злагодженої єдиної фінансової політики в соціально-економічній системі держави.

Загалом бюджетна політика включає в себе інституційні складові бюджетного середовища, цілі, заходи і завдання бюджетного регулювання щодо стимулювання економічно-соціального розвитку країни. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно розвивається, вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку [5, с. 340].

Стан фінансової системи України в значній мірі залежить від тенденцій розвитку світової економічної системи, через це останніми роками бюджетна система України орієнтована на іноземну фінансову допомогу [3, с. 40]. Формування бюджету будується на рекомендаціях міжнародних фінансових інституцій; як наслідок – виникає недофінансування статей видатків, що могли б стимулювати економічний розвиток держави. Крім того, має місце скорочення бюджетних зобов'язань по соціальним статтям видатків бюджету – охорона здоров'я, освіта, культура, наука, соціальний захист [3, с. 41].

Американські науковці дотримуються думки, що кожна держава повинна розвивати свою економіку незалежно від Міжнародного Валютного Фонду та Світового банку, розвивати і підтримувати власне виробництво, забезпечувати сталий розвиток бюджетно-податкової системи. Тільки за таких умов фінансова система буде збалансованою.

У значній мірі результативність бюджетного регулювання залежить від рівня наукової обґрунтованості його ролі в розвитку суспільних відносин, моделі соціально-економічного розвитку держави . [5, с. 202].

Актуальними напрямами реалізації бюджетної політики є забезпечення збалансованості економічного розвитку; зниження рівня інфляції та утримання цього показника на сталому рівні; забезпечення структурної перебудови економіки; застосування податкових інструментів щодо стимулювання розвитку вітчизняних товаровиробників, збільшення обсягу валового внутрішнього продукту, зменшення податкового навантаження на вітчизняних економічних суб'єктів; проведення ефективних структурних реформ в напрямку соціально-економічного зростання; продовження процесу бюджетної децентралізації і забезпечення самостійності місцевих бюджетів; оптимізація рівня бюджетного дефіциту і державного боргу та ін. [20, с. 88]

Система бюджетного планування потребує подальшого вдосконалення за рахунок розвитку інституційних засад бюджетного процесу. Модернізація бюджетних програм має відбуватися за рахунок розширення стратегічних цілей, досягнення яких покладено на головного розпорядника бюджетних коштів. Важливим є запровадження у процес бюджетного планування механізму розробки щорічних доповідей головними розпорядниками бюджетних коштів про досягнуті результати. Вагомим є розроблення та запровадження оцінки виконання бюджетних програм шляхом порівняння результатів їх виконання між головними розпорядниками коштів та розпорядниками коштів нижчого рівня, визначення найбільш ефективних бюджетних програм, планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді. Доцільність реалізації бюджетної програми має базуватися на основі кінцевих стратегічних цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування є встановлення довгострокових цілей та завдань бюджетної стратегії, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу. Розробка прогнозних бюджетних показників на довгострокову перспективу, бюджетної стратегії з урахуванням циклічності

економічного розвитку сприятиме підвищенню керованості бюджетного процесу.

Подальший розвиток системи планування та використання бюджетів , що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу , потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування , посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Одним з основних завдань бюджетного регуювання є упорядкування кількості бюджетних програм , підготовки бюджетних запитів , здійснення моніторингу бюджетної результативності.

3.2. Шляхи підвищення дієвості програмно-цільового методу в Україні

В складних умовах, в яких нині перебуває Україна (обмеженість фінансових ресурсів, необхідність захищати свою незалежність та цілісність території), велику роль відіграє бюджетна політика. Вона повинна бути жорсткою, але справедливою й активною. Необхідно визначити пріоритетний напрямок розвитку національного господарства та створити умови щодо захисту товаровиробників і сприяти залученню іноземних інвестицій [11, с. 25].

Особливий акцент ставиться на необхідності підвищення рівня ефективності та результативності витрачання бюджетних коштів.

Загалом Україна нині перебуває на шляху перетворень, зміст яких полягає у тяжінні до євроінтеграційних процесів, входженні до євроінституцій, передусім у економічному секторі, та поступовому переході до стандартів, які використовуються цими інституціями. Паралельно з процесами загальносуспільного спрямування формування бюджетної політики має своєю основою суспільну згоду щодо її стратегічних напрямів і пріоритетів. Бюджет є важливим інструментом держави, через який вона формує власні економічний та соціальний потенціали. Завдяки своїй визначальній ролі в економіці бюджетний процес та бюджетна політика пов'язують державні інститути влади зі всіма суб'єктами господарської діяльності. Бюджет як важіль управління дає змогу місцевим органам влади впливати на економічні, соціальні та політичні процеси в країні. З суто фінансового механізму бюджет поступово перетворюється в потужний засіб впливу на громадську думку, спрямованість соціальних перетворень та розвиток політичних подій у державі [6].

У світі програмно-цільовий метод більше відомий під назвою «бюджетування, орієнтоване на результат» (далі – БОР). У розвинутих країнах спроби впровадити систему БОР почали робитися ще із середини ХХ ст. Наприклад, у США до кінця 90-х процедури такого бюджетування були законодавчо оформлені у 31-му штаті, а ще в 16-ти існувала низка його

елементів. На сьогодні система БОР у тій чи іншій формі використовується в більшості країн Європейського Союзу, Австралії, Франції, Великобританії та інших державах [7, 191].

Метою запровадження ПЦМ у бюджетному процесі є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання, а основними принципами програмно-цільового методу є:

- забезпечення прозорості бюджетного процесу, що чітко визначає цілі і завдання, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм; упорядкування організації діяльності головного розпорядження бюджетних коштів щодо формування і виконання бюджетних програм шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної бюджетної програми між визначеними головним розпорядником бюджетних коштів і відповідальними виконавцями бюджетних програм;

- посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів та відповідальності за виконання бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їх виконання;

- підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу і використання бюджетних коштів [10, с. 234].

Бюджетний процес із застосуванням програмно-цільового методу починається з окреслення соціально-економічних проблем, які необхідно вирішити. Для їх вирішення розробляються орієнтовані на результат бюджетні програми, і бюджет формується винятково на їх основі. Структура розроблених програм узгоджується з визначеними пріоритетами, планами соціально-економічного та стратегічного розвитку регіону [12, с. 27]. Першочерговим завданням стає визначення пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, виявлення джерел фінансування витрат і контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів.

Сама ідея програмно-цільового методу полягає у тому, щоб

зосереджувати увагу не тільки на можливостях бюджету (наявних ресурсах), а й на тому, як найефективніше їх використовувати з метою отримання конкретних результатів. Базовими компонентами ПЦМ, що забезпечують його найбільш ефективно впровадження, є:

- якісне стратегічне планування соціально-економічної діяльності регіону;
- середньострокове планування бюджету;
- система моніторингу та оцінки виконання програм;
- залучення громадськості до прийняття бюджетних рішень шляхом збільшення ступеня прозорості інформації про бюджет.

Основною ознакою програмно-цільового методу є те, що вкладені фінансові ресурси повинні працювати на результат. Утім, для України розуміння необхідності оцінювати результативність бюджетних видатків є досить новим явищем [13, с. 231].

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) застосовується на рівні державного бюджету і певною мірою дозволяє відстежити ефективність і результативність витрачання бюджетних коштів шляхом використання інформації щодо результативних показників та іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Управління бюджетними коштами значною мірою визначається порядком складання, затвердження, виконання бюджету, а також контролю за його виконанням.

Застосування ПЦМ при складанні бюджету не лише кардинально змінює ідеологію бюджетного процесу, а й дає змогу підвищити його ефективність, зокрема:

- сприяє поступовому відходу від традиційного методу формування бюджету та відповідальності у співробітників установи за ефективність впровадження програм;
- дає змогу створити прозору та ефективну систему прийняття управлінських рішень із бюджетних питань;

- забезпечує цільове та обґрунтоване використання бюджетних коштів;
- забезпечує проведення ґрунтового аналізу витрат бюджетних коштів;
- дає змогу спрямовувати фінансування на користь більш успішних бюджетних програм, скорочувати або виключати неефективні програми.

Основною перевагою програмно-цільового підходу складання бюджету є те, що він забезпечує перехід від принципу утримання бюджетної установи до принципу отримання конкретних результатів від використання бюджетних коштів відповідною установою, забезпечення проведення нею ефективної політики використання бюджетних коштів із метою досягнення максимальної віддачі від здійснення видатків.

Застосування ПЦМ на рівні державного бюджету дозволяє відстежити ефективність і результативність витрачання бюджетних коштів шляхом використання інформації щодо результативних показників та іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Отже, існує можливість відстеження відповідності витрат із бюджету цілям і завданням держави, що є основою оцінки ефективності здійснених витрат.

Наразі, в Україні створені всі умови для запровадження програмно-цільового методу бюджетування на рівні місцевих бюджетів. Перспективним напрямом тут може стати розвиток відповідних адаптивних структур, функціонування яких ґрунтується на проектному менеджменті. З метою навчання, підготовки спеціалістів, доцільно організувати проведення навчань, тренінгів щодо застосування такого підходу, зокрема за кошти грантів міжнародних інституцій.

На основі зарубіжного досвіду розвитку програмно-цільового методу та його використання у бюджетному процесі України, пропонуємо здійснювати програмно-цільове планування та виконання видаткової частини бюджету відповідно до структурно-функціональної моделі. Модель ґрунтується на інтеграції цілей соціально-економічного розвитку країни на довго- та середньострокову перспективу у процес планування бюджетних видатків, що

забезпечить підвищення рівня ефективності державних фінансів, поглиблення взаємозв'язку між бюджетними призначеннями та пріоритетами розвитку економіки і соціальної сфери, сприятиме посиленню дієвості бюджетної політики.

Відповідно до методології моделі, на першому етапі бюджетного планування та виконання бюджету за програмно-цільовим методом визначаються пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни у середньостроковому періоді. На основі оцінки стану економіки, виявляються чинники, що мали позитивний або негативний вплив на неї та визначаються напрями розвитку за галузевим принципом.

На другому етапі формуються пріоритети бюджетної політики, які матимуть вирішальний вплив на складання бюджетних показників. Визначаються цілі, завдання, стратегії і пріоритети у видатках на трирічний період.

Третій етап здійснює аналіз виконання державного бюджету за минулий рік, проводиться оцінка ефективності та результативності виконання бюджетних програм, досягнення запланованих цілей та соціально-економічного ефекту для суспільного зростання.

На четвертому етапі розраховуються загальні обсяги видатків, що розподіляються за галузями та в розрізі головних розпорядників коштів, формуються граничні обсяги на плановий період та прогноз бюджетних видатків на два наступні періоди проводиться обробка інформації бюджетних запитів головних розпорядників, оцінюється їх соціальне та економічне значення, на підставі чого виявляються найбільш соціально вагомі бюджетні програми, які відповідають пріоритетам бюджетної політики та забезпечують досягнення стратегічних та середньострокових державних завдань. Узгоджуються показники проекту бюджету між головними розпорядниками коштів та Міністерством фінансів. У разі недостатності обсягу бюджетних видатків, приймається рішення щодо скорочення фінансування низько

результативних бюджетних програм та менш значущих для суспільства програм.

Результатом роботи стає затвердження Державного бюджету на середньостроковий період[189].

Протягом бюджетного періоду головними розпорядниками здійснюється виконання бюджетних програм відповідно до затверджених показників, проводиться моніторинг їх виконання, аналіз відповідності фактичних показників плановим, вживаються заходи щодо покращення управління програмами.

З метою встановлення ступеня досягнення поставлених цілей проводиться оцінка виконаних бюджетних програм, перевірка кінцевих результатів та ефективності використання бюджетних коштів, визначається досягнутий соціально значущий ефект реалізації програми на виконання цілей соціально-економічного розвитку держави. Оцінка виконання бюджетних програм створює основу для внесення змін і уточнення показників запланованих бюджетів на два наступні за плановим роки, а також для формування основних показників проекту бюджету на рік, наступний за двома плановими роками. Результатами оцінки є виявлення слабо ефективних бюджетних програм або таких, які не виконали завдання та не досягли встановлених результативних показників.

Використання програмно-цільового методу передбачає, що при визначенні видатків на бюджетну програму на плановий період кожен розпорядник повинен оцінювати необхідні наявні бюджетні ресурси для її виконання з метою досягнення очікуваного соціально-економічного результату у плановому періоді. Бюджетний запит є головним плановим документом, що виступає основою для складання проекту бюджету.

Бюджетна програма має бути обґрунтована виходячи із завдань довгострокової стратегії розвитку та виступає інструментом досягнення її цілей. Програма має довгостроковий характер та поєднує якісне державне управління та ефективне використання бюджетних видатків з метою

досягнення визначеної мети. Зазначене обумовлює необхідність встановлення граничних обсягів видатків для програми на середньостроковий період та прогнозний обсяг видатків на довгостроковий період.

Визначення граничних обсягів видатків на період більше одного року стане стримуючим важелем для внесення змін у бюджетні видатки, пов'язані із політичним циклом у країні. В умовах необхідності оптимізації показників дефіциту бюджету та видаткової частини бюджету відповідно до пріоритетів економічної політики країни, підвищення ефективності використання інституту бюджету в сфері стимулювання внутрішнього попиту та зростання економіки важливим є удосконалення методологічних засад планування бюджету в частині визначення соціально-економічного ефекту від здійснення видатків у середньостроковому періоді.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретико-методологічних засад бюджетного планування та прогнозування у системі соціально-економічного розвитку країни можна зробити наступні висновки:

1. Формування системи бюджетного планування відповідно до основних завдань соціально-економічного розвитку країни потребує впровадження концептуальних підходів до визначення пріоритетів бюджетної політики, до яких можна віднести забезпечення економічного зростання на засадах інституційного, інвестиційного розвитку та структурних перетворень, ефективного використання природно-ресурсного, людського потенціалу, покращення ступеня економічного розвитку та підвищення якості соціального захисту та рівня життя населення.

2. Основною метою системи бюджетного планування є розробка і проведення збалансованої фінансово-бюджетної політики, зокрема, у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, спрямованої на підвищення соціально-економічного розвитку країни. Бюджетне планування є вагомою складовою бюджетної політики суспільного розвитку, що ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин та полягає у використанні бюджетної архітекtonіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями структури дохідної та видаткової частини бюджету з врахуванням динаміки економічної циклічності. Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення бюджетного регулювання є посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

3. Державна політика у сфері бюджетного планування у зарубіжних країнах здійснюється із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її адміністративно-територіальних одиниць, важливості перетворення бюджетного механізму на дієвий інструмент економічного

зростання, узгодження бюджетно-податкової політики із основними завданнями стратегічного розвитку економіки. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, подальший розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів.

4. Бюджет є вагомою складовою системи державного регулювання економіки. Завданнями бюджетної політики на середньострокову перспективу є спрямованість на покращення трендів економічного розвитку, формування достатнього обсягу фінансових ресурсів держави. Прогнозування та планування дохідної частини бюджету відіграє вагомую роль у бюджетному процесі, від якості якого залежить обсяг фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. Прогнозування податкових надходжень потребує аналізу результатів і перспектив соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Виваженість прогнозування та планування доходів бюджету здійснює вплив на рівень бюджетної збалансованості.

5. З метою розвитку системи планування видаткової частини державного бюджету необхідним є розробка методологічних засад складання органами державного управління планів діяльності на відповідний період на основі цілей, завдань та очікуваних результатів функціонування у перспективі відповідно до встановлених державних пріоритетів. Система бюджетного регулювання суттєво впливає на стійкість фінансової системи та економічне зростання. Важливим є питання оптимізації показників дефіциту бюджету та бюджетних видатків, відповідно до пріоритетів економічної політики країни, підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, удосконалення методологічних засад планування бюджету у середньостроковому періоді.

6. Ефективне та результативне використання бюджетних коштів є одним з найважливіших завдань планування і прогнозування бюджету в умовах обмежених ресурсів. Важливим є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Подальший розвиток системи планування бюджету, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо підсилення дієвості середньострокового планування бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

7. Програмно-цільовий метод планування бюджету формує систему звітування та оцінювання діяльності розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, забезпечує підвищення прозорості державного фінансового управління, що сприяє створенню умов для розробки довгострокової політики, прийняттю раціонального складу доходів та видатків бюджету на перспективу. Програмно-цільовий підхід до планування бюджету потребує удосконалення у сфері застосування механізму оцінки ефективності та моніторингу виконання бюджетних програм. Важливим є використання методологічних підходів до визначення рівня ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якісних показників та оцінювання програми за результатами виконання.

8. Доцільним є запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку країни та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості та послідовності бюджетної політики, яка реалізується через систему бюджетних механізмів і забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Механізм формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення суспільного розвитку.

9. Розробка бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку сприятиме підвищенню керованості бюджетного

процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття управлінських рішень залежить рівень ефективності бюджетної політики та функціонування бюджетної системи в цілому.

Бюджет як інструмент економічного регулювання має бути збалансованим у середньо і довгостроковій перспективі. Бюджетна стратегія на середньострокову перспективу повинна бути спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць і країни в цілому при врахуванні критеріїв ефективності та результативності бюджетних видатків.

Впровадження зазначених пропозицій забезпечить прозорість та зрозумілість бюджетного процесу, покращить якість надання державних послуг та значно підвищить ефективність розподілу й використання коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В. Д. Державні фінанси / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – [2-е вид., доп. і перероб.] – К. : Атіка, 2004. – 368 с. (5)
2. Бриль Д. В. БОР : зарубіжний досвід / Д. В. Бриль // Бюджет. – 2010. – № 5. – С. 46–49. (8)
3. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозової невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка / авт. кол. : А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. - К. : НАДУ, 2010. - 44 с.
4. Бюджетна система: / Опарін В.М., Малько В.І., Кондратюк С.Я., Коломієць Г.Б. – К.: КНЕУ, 2002. – 336 с. (20)
5. Бюджетний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 50-51, ст.572) з останніми змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI (3668-17) від 08.07.2011, джерело: <http://zakon.rada.gov.ua>; (1)
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102456.Htm (6)
7. Гатаулліна Е. І. Державна фінансова політика у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою / Е. І. Гатаулліна // Економічний вісник університету. - 2015. - Вип. 27(1). - С. 149-155
8. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 496 с. (36)
9. Деревчук О.І. Зміст та особливості програмно-цільового методу бюджетного фінансування / О.І. Деревчук // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 1. – С. 129–134.
10. Заїчко І.В. Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування / І.В. Заїчко // Наукові праці НДФІ. – 2010. – №1 (50). – С. 47–55. (10)

11. Запатріна І. В. Бюджетне регулювання економічного зростання : дис. доктора економічних наук : 08.00.08 / Запатріна Ірина Володимирівна. – К., 2008. – 452 с. (47)
12. Запатріна І. В. Програмно-цільовий метод бюджетування у контексті стратегічного та середньострокового планування / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 18–31. (49)
13. Качковська О. Новий Бюджетний кодекс: аналіз найважливіших змін / О. Качковська // Баланс – бюджет. – 2010. – № 34–35 (289–290). – С. 47–48. (7)
14. Классики теории государственного управления: американская школа: пер. с англ. / под ред. Дж. Шафритца, А. Хайда. – М. : Изд.-во Моск. Ун-та, 2003. – с. 713. (56)
15. Кравченко М. Аналіз проекту бюджету за видатками на 2019 рік Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2018
16. Корнієнко Н. М. Аналіз системи планування бюджетних видатків в Україні / Н. М. Корнієнко // Бізнес-Інформ. – 2013. – № 4. – С. 389–393.
17. Корнієнко Н. М. Зарубіжний досвід програмно-цільового бюджетування та його використання в Україні / Н. М. Корнієнко // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2012. – №2. – С. 147–152.
18. Корнієнко Н. М. Оцінка і моніторинг ефективності бюджетних програм / Н. М. Корнієнко // Економічний часопис-XXI: науковий журнал. – 2013. – № 5-6(2). – С. 31 – 33.
19. Корнієнко Н. М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні / Н. М. Корнієнко // Вісник Львівської державної фінансової академії – 2012. – №2. – С. 28 – 35.
20. Корнієнко Н. М. Теоретико-методологічні засади програмноцільового методу планування бюджетних видатків / Н. М. Корнієнко // Наукові праці НДФІ. – 2012. – Вип. 1. – С. 70–78 (0,6 друк. арк.).
21. Корнієнко Н. М., Остріщенко Ю. В., Гендерна складова бюджетної політики/ Н. М. Корнієнко, Ю.В. Остріщенко // Вісник КНТЕУ – 2016. – №1 (105). – С. 97 – 109.

22. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект / Л.В. Лисяк // Економічний вісник університету: Зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 27/1 – С. 595–602.
23. Лисяк Л.В. Бюджетна складова реалізації домінуючих напрямів суспільного розвитку: монографія / Л.В.Лисяк, О.В.Гриценко, С.В. Качула [та ін.] За наук. ред. д.е.н., проф. Л.В. Лисяк. – Д.: ДДФА, 2015. – 396 с.
24. Лисяк Л.В. Модернізація публічних фінансів як інструмент політики регіонального розвитку України / Л.В. Лисяк // Проблеми економічної політики країн Центральної та Східної Європи: макроекономічні та регіональні аспекти: Видавництво наукового університету імені Миколи Коперника. – Торунь. – 2014. – С. 349–368.
25. Лексин В. Региональная политика России: концепции, проблемы, решения. Программные методы регулирования территориального развития / В. Лексин, А. Швецов // Российский экономический журнал. – 1996. – № 2. – С. 62–69.
26. Лемешев М. Я. Комплексные программы в планировании народного хозяйства / М. Я. Лемешев, А. И. Панченко. – М. : Экономика, 1973. – 167 с.
27. Луніна І. О. Державні фінанси України у перехідний період / І. О. Луніна. – Харків : Форт, 2000. – 296 с.
28. Лист Міністерства фінансів України щодо підготовки бюджетних запитів до проекту державного бюджету на 2013 рік та проекту прогнозу державного бюджету на 2014–2015 роки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=83908.
29. Лук'яненко І. Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти / Лук'яненко І. Г. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». – 2014. – 584 с.
30. Лук'яненко І. Г. Управління ризиками при прийнятті фінансових рішень з урахуванням західного досвіду / І. Г. Лук'яненко // Вісник НТУ. – Київ : НТУ, 2010. – Вип. 20. – С. 247–252.
31. Лушин С. Бюджетная реформа / С. Лушин // Экономист. – 2005. – № 2.

– С. 43.

32. Лютий І. Суперечності планування видаткової частини Державного бюджету України / І. Лютий, Л. Савич // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 81–87.

33. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики / І. О. Лютий // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 13-19.

34. Майминас Е. З. Процессы планирования в экономике: информационный аспект / Е. З. Майминас. – М. : Экономика. 1971. – 390 с.

35. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави : монографія / В.Д. Макогон – Київ : Київ , нац. торг.-екон. ун-т, 2018.-364с.

36. Максюта А.А. Бюджетна складова суспільного розвитку / А. Максюта, І. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 3. – С.45–54.

37. Максюта А.А. Бюджетна стратегія як інструмент економічного зростання / А. Максюта // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 5-6(1). – С.34 – 37.

38. Максюта А.А. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни / А. Максюта // Вісник ЧТЕІ КНТЕУ. – 2013. – № 1 (49). Економічні науки. – С.265–272.

39. Маркович Г.Б. Передумови, переваги та інструменти запровадження програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів / Г.Б. Маркович // Наукові праці НДФІ. – 2010. – Вип. 3. – С. 40-49.

40. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика / Р. А. Масгрейв, П. Б. Масгрейв ; пер. с 5-го англ. изд. [1989]. — М. : Бизнес Атлас, 2009. — 716 с.

41. Мельник О. Г. Методи бюджетного панування / О. Г. Мельник // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С.37–46.

42. Мітюков І. О. Бюджетна реформа і основні напрями вдосконалення бюджетної політики та політики держави у сфері публічних фінансів : доповіді, виступи міжнар. наук.-практ. конфер. [«Бюджетна реформа в Україні: проблеми та шляхи їх розв'язання»]. – К. : НДФІ, 2001. – С. 35-46.

43. М'яковський А. І. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. І. М'яковський, І. Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 5. – С. 5–15.
44. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навч. посібник / М. Жук, Т. В. Бауліна. – К.: Вид-во ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 348 с.
45. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів [заг. редакція, передмова Ф. О. Ярошенка]. – К.: Зовнішня торгівля; УДУФМТ, 2010. – 592 с.
46. Нестеренко Т. Г. Етапи бюджетної реформи / Т. Г. Нестеренко // Финанси. – 2008. – № 2. – с. 4.
47. Омелянович Л. О. Бюджетна система / Керів. авт. кол. і наук. ред. проф. Л. О. Омелянович. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. – 256 с.
48. Основні статистичні показники : Експрес-бюлетень / [за станом на 26 липня 2013 р.]. – К.: Міністерство фінансів України, 2013. – 27 с.
49. Онищенко С. В. Засади формування ефективної державної політики, орієнтованої на забезпечення бюджетної безпеки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. Вип. 2. С. 81-85.
50. Основні статистичні показники : Експрес-бюлетень / [за станом на 26 липня 2013 р.]. – К.: Міністерство фінансів України, 2013. – 27 с.
51. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) / В. М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
52. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. М. Опарін. – [Вид. 2-ге, без змін.] – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.
53. Ослунд А. Пропозиції для України 2010 – час для реформ. Програма реформ для нового Президента України / А. Ослунд, О. Пасхавер. – К.: Міжнародна комісія незалежних експертів. – 2010. – 88 с.
54. Особливості формування бюджету за ПЦМ: роль показників виконання в бюджетному процесі. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.sefr.kiev.ua.

55. Остріщенко Ю. В. Досвід застосування елементів стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою / Ю. В.
56. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. – 2011. – Вип. 1. – С. 21–29.
57. Остріщенко Ю. В. Передумови та інструменти оптимізації управління видатковою частиною місцевих бюджетів / Ю. В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. – 2012. – Вип. 2. – С.63–74.
58. Остріщенко Ю. В. Теоретико-методологічні засади запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні / Ю. В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. – 2009. – Вип. 2. – С. 84–91.
59. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку // Вісник КНТЕУ. – 2015. –№ 2. – С. 64–73.
60. Панченко О.В. Інституційні засади програмно-цільового методу бюджетування / О. В. Панченко // Наукові праці НДФІ. – 2009. – Вип. 3. – С. 53–59.
61. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн / Ю. В. Пасічник. – К. : Знання-Прес, 2002. – 495 с.
62. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд.». – 2005. – 642 с.
63. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, Т. А. Шаповал ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 108 с.
64. Плєскач В.Л. Концептуальні підходи щодо створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу доходів і видатків бюджетів регіонів / В.Л. Плєскач // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 41-55.
65. Полозенко Д. В. Планово-індикативне й бюджетне планування в умовах ринку / Д. В. Полозенко // Фінанси України. – 2008. - № 7. – С. 72-77.
66. Поспелов Г. С. Программно-целевое планирование и управление (Введение) / Г. С. Поспелов, В. А. Приков. – М. : Сов. радио, 1972. – 437 с.

67. Потеряйло І. Ю. Програмно-цільовий метод управління видатками бюджету : дис. канд. економічних наук : 08.00.08 / Потеряйло Ірина Юріївна. – Київ, 2008. – 223 с.
68. Практичні аспекти програмно-цільового методу бюджетування. Зарубіжний досвід / ІБСЕД, проект «Реформа місцевих бюджетів», USAID. – Київ, 2007. – 324 с.
69. Премчанд А. Управление государственными расходами / А. Премчанд. – Вашингтон: Международный валютный фонд, 1994. – 280 с.
70. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с. 114. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.
71. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/file/docs/5/d325760.pdf>.
72. Програмно-цільовий метод формування бюджету / Л. П. Літвінцева, І. В. Ряшенцева, Н. М. Товста. – К. : Міністерство фінансів України; Проект підтримки економічної та фіскальної реформи, 2002. – 51 с.
73. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики / І. О. Лютий // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 13-19. (81)
74. Панасюк М. Я. Бюджетне планування: теоретико-методологічний аспект. Державне управління. Економіка та держава № 7. 2011
75. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн / Ю. В. Пасічник. – К. : Знання-Прес, 2002. – 495 с. (104)
76. Паливода К.В. Монетарна політика як інструмент активізації економічного зростання. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 2. С. 99-109.
77. Про Концепцію використання програмно – цільового методу у бюджетному процесі : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 № 538-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80\(5\)](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80(5))

78. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf (1 Дегтяр)
79. Управління Державним бюджетом України / колектив авторів [заг. ред. М. Я. Азарова]. – К. : Зовнішня торгівля, 2010. – 816 с. (151)
80. Федосов В. Бюджетний менеджмент / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова [та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с. (153)
81. Фещенко Л.В. Вдосконалення бюджетного планування і прогнозування / Л.В. Фещенко // Вісник економіки транспорту і промисловості, 2011, № 34. – С. 154-157. (4)
82. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : монографія / за ред. І.Я. Чугунов. – К. : ДНУ «Академія фінансового управління», 2009. – 848 с. (158)
83. Цигилик Н. О. Особливості бюджетного планування в Україні та шляхи його покращення
84. Чугунов І. Я. Перспективне бюджетне планування як складова системи економічного регулювання / І. Я. Чугунов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2004. – № 69. – С. 59–61. (168)
85. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, А. В. Ставицький. – К. : НДФІ, 2007. – С.14. (171)
86. Чугунов І.Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / І.Я. Чугунов, І.В. Запаріна // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 3–14. (9)
87. Шаповал С.Л. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова бюджетного планування / С.Л. Шаповал // Розвиток економіки країни: можливості, проблеми, перспективи: Міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 20-21 січня 2017 р.) – Східноукраїнський інститут економіки та управління. – 2017. – С.130-132. (190).

88. Шаповал С.Л. Бюджетне планування як інструмент економічного зростання / С.Л. Шаповал // Економічний вісник університету Пер.-Хм. ДПУ ім. Г. Сковороди. – 2015. – № 26/2. – С. 406 – 410.
89. Шаповал С.Л. Теоретичні засади бюджетного планування в системі соціально-економічного розвитку країни / С.Л. Шаповал // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ. – 2015. – № 1 (57). Економічні науки. – С. 143 – 151.
90. Шаповал С.Л. Становлення системи бюджетного планування в умовах економічних перетворень / С.Л. Шаповал // Науковий, виробничопрактичний журнал Вінницького фінансово-економічного ун-ту. – 2015. – № 4 (48). Регіональна бізнес-економіка та управління. – С. 66 – 74.
91. Шаповал С.Л. Формування доходів бюджету в умовах трансформації економіки / С.Л. Шаповал // Економічний вісник університету Пер.-Хм. ДПУ ім. Г. Сковороди. – 2016. – № 29/2. – С. 591 – 595.
92. Шаповал С.Л. Планування видатків бюджету в системі фінансовоекономічного регулювання / С.Л. Шаповал // – журнал Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. – № 4 (87). Серія. Економічні науки. – С. 108 – 116.
93. Шаповал С.Л. Система бюджетного планування в Україні / С.Л. Шаповал // Вісник КНТЕУ – 2016. – №5 (109). – С. 112-124.
94. Шаповал С.Л. Напрями розвитку системи бюджетного планування / С.Л. Шаповал // Економічний вісник університету Пер.-Хм. ДПУ ім. Г. Сковороди. – 2017. – № 32/1. – С. 204-210.
95. Щербина І. Практичні аспекти програмно-цільового методу бюджетування. Зарубіжний досвід / І. Щербина, Т. Бабіч, С. Козейчук [та ін.] ; Проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні» : матеріали тренінгів. – К. : RTI International (USAID), 2006. – 260 с.
96. Щетілова Т. Концептуальні основи оцінки ефективності бюджетних програм / Т. Щетілова // Управління сучасним містом. – 2004. – №4/10–12 (16). – С.85–93.

97. Юрій С. І. Казнаєйська система / С. І. Юрій, В. І. Стоян, О. С. Даневич. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 818 с.
98. Юрій С.І. Концептуальні засади сутності бюджету / С.І. Юрій // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 3-10.
99. Юрійчук С. М. Програмно-цільовий метод у системі виконання місцевих бюджетів України / С. М. Юрійчук // Економіка та держава. - 2010. - С. 72-73.
100. Януль І. Є. Бюджетний процес в Україні та напрями його вдосконалення / І. Є. Януль // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 25-29.
101. Януль І. Є. Застосування програмно-цільового методу формування бюджетів / І. Є. Януль // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 19–25.
102. Ярошевич О. В. Програмно-цільовий метод управління на регіональному рівні: зарубіжний досвід і Україна / О. В. Ярошевич // Економіка та держава. – 2008. – № 3. – С.71–74.
103. Яценко Ю. О. Окремі аспекти впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес на рівні місцевих бюджетів / Ю. О. Яценко // Фінанси України. – 2013. – № 7 – С. 44 – 54.
104. Ярошенко Ф. О. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів [заг. редакція, передмова Ф. О. Ярошенка]. – К. : Зовнішня торгівля, УДУФМТ, 2010. – 592 с.